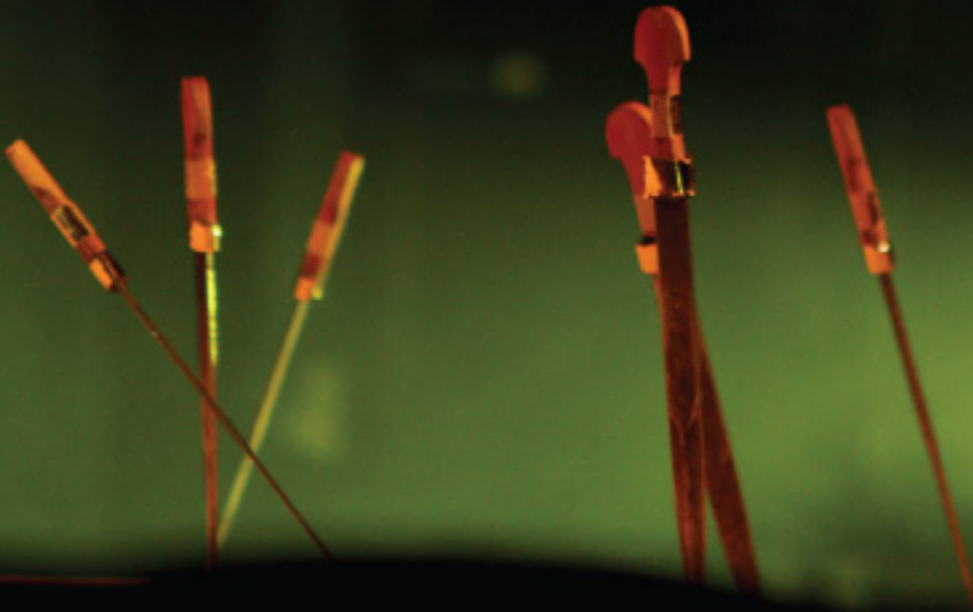

KARADENİZ'İN BÜTÜNLEŞMESİ İÇİN ABHAZYA

TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI ARAŞTIRMA VAKFI
ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

KARADENİZ'İN BÜTÜNLEŞMESİ İÇİN ABHAZYA

Rapor No: 8

Aralık 2009

© 2009

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM ve TEPAV'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın ve TEPAV'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) kamu politikaları tasarımı sürecine katkıda bulunmak amacıyla kuruldu ve Aralık 2004'te faaliyete geçti.

Bu amacına ulaşmak için, Türkiye'deki fikir tartışmalarının bilgi-veri içeriğini arttıracak araştırmalar yapan TEPAV, araştırmalarını politika üretilecek somut konular üzerinde yoğunlaştırırken, sonuçları da somut ve uygulanabilir politika önerileri şeklinde ortaya koyuyor.

TEPAV, politika önerileri geliştirmenin yanı sıra, bazı alanlarda somut projeler geliştirerek, gerçekleştirilmelerine katkı sağlıyor. Uygulanmakta olan kamu politikalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarında da bulunan TEPAV, çalışmalarını destekleyecek eğitim programları ve toplantılar organize ediyor.

TEPAV çalışmalarını, "objektif ve partiler-üstü" yaklaşımından ayrılmadan sürdürüyor. Bunu yapma gücünü ise kuruluşundaki sağlam maddi temelden alıyor. TEPAV'ın kuruluşunda, ilk beş yılda yapılacak faaliyet giderlerini karşılamak üzere Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin katkısıyla bir fon oluşturuldu. İlk beş yılın sonunda ise TEPAV'ın yapacağı çalışmaların kendi finansmanını sağlaması planlanıyor.

TEPAV, 20. yüzyılda gelişmiş ülkelerin kamu politika tartışmalarında büyük yer kaplayan think-tank geleneğinin Türkiye'deki ilk temsilcilerinden biri. İlklerden biri olmanın getirdiği tüm zorlukları ve sorumluluğu omuzlarında taşıyor.

TEPAV henüz kuruluş dönemi olarak adlandırılabilir bu dönemi geride bırakırken, yakın gelecekte amaçları doğrultusunda çok daha önemli ve etkili çalışmalara imza atmaya hazırlanıyor.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)

Türkiye'de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır. ORSAM, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı'na bağlı bir kuruluştur.

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM; web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye'de konuk edilmesini kolaylaştırarak, bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Özet.....	5
1. Türkiye Abhazya'yı Yeniden Keşfediyor.....	6
1.1. Coğrafyayı yeniden keşfetmek.....	6
1.2. Türkiye'deki Abhaz diasporası.....	7
1.3. Başaran Koleji.....	8
2. Abhazya'nın İzolasyonu: BDT Ambargosundan Rusya Federasyonu'nun Yaptırımları Tek Taraflı Olarak Kaldırmasına, 1996-2008.....	9
2.1. Bir bakışta Abhazya.....	11
2.2. Deniz ve kara ambargosu, 1996-2001.....	11
2.3. İzolasyon düzeninin aşamalı olarak tek taraflı kaldırılması, 2001-2008.....	11
3. Rusya Federasyonu ile Ekonomik Bütünleşme Süreci.....	12
3.1. İzolasyonun hafiflemesiyle birlikte aşamalı canlanma.....	13
3.2. Abhazya'nın Rusya Federasyonu tarafından tanınmasından sonra çizilen yeni yasal çerçeve.....	13
4. Abhazya'nın Türkiye ile Ekonomik İlişkileri.....	13
4.1. Türk-Abhaz ticaretinin Türkiye'den bir Abhaz işadamlının gözünden portresi.....	15
4.2. Maden sektörü: kömür madenleri, Tamsaş.....	15
4.3. Trabzon'dan Türk bir işadamlının bakış açısı.....	16
5. Abhazya'nın Karadeniz Bölgesi ile Bütünleşmesi: Biçimcilikten Pragmatizme, İzolasyondan Entegrasyona.....	16
5.1. Ambargo ve ablukanın sorgulanması.....	17
5.2. Abhazya'nın izolasyonunu bitirmede Türkiye'nin rolü.....	18
5.3. Kara ulaşım hatlarının önemi.....	19

Dr. Burcu Gültekin-Punsmann: Paris Siyaset Bilimi Enstitüsü'nden (Institut d'Etudes Politiques de Paris) Siyaset Bilimi Yüksek Lisans derecesi ve Uluslararası Ekonomi dalında Doktora derecesine sahiptir. Gültekin Mayıs 2003-Nisan 2009 arasında Güney Kafkasya bölgesinde ekonomiyle ilgili barış yapıcı fırsatları araştıran Türkiye ve Kafkasya'da Ticaret ve Gelişim Ağı projesini bünyesinde bulunduran Londra merkezli barış tesis edici bir STK olan International Alert ile çalışmaktadır. 2007-2008 arasında Avrupa Parlamentosu Dış Politika Genel Müdürlüğü İçin Karadeniz Sinerjisi, Enerji Güvenliği, Türk-Ermeni İlişkileri, Azınlık Meseleleri, Adaylığa Kabul Öncesi ve Potansiyel Aday Ülke Konumuna Geçiş Enstrümanlarının Analizi ve AB'nin Ermenistan ve Gürcistan'a Malı Yardımı Analizi konularında pek çok brifing ve rapor hazırladı. 2006-2008 yılları arasında Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak çalıştı. 2004-2005 yılları arasında NATO Manfred Wörner Araştırma Bursunu kazandı. NATO'nun finanse ettiği "Güvenlik Algılarını Kenetleme, Karadeniz Bölgesini Bütünleştirme" projesinde başmüfettiş olarak görev yaptı. 2000-2002 yılları arasında İstanbul merkezli Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün Çağdaş Türkiye, Karadeniz ve Kafkasya araştırma programlarında görev aldı. Hali hazırda, Dr. Burcu Gültekin Punsmann, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nda (TEPAV) Dış Politika Analisti olarak çalışmaktadır.

Argun Başkan: Avrupa Komisyonu'nun Jean Monnet Bursu ile Kent Üniversitesi (UK) Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Çalışmaları bölümünden Yüksek Lisans derecesi aldı. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde (Türkiye) araştırma görevlisi ve Doktora öğrencisidir. Başkan International Alert'in Türkiye ve Kafkasya'da Ticaret ve Gelişim Ağı projesinde görev aldı. İlgili alanına giren konular uluslararası enerji politikaları, AB-Rusya Federasyonu ilişkileri ve Kafkasya'dır.

Kemal Tarba: 1984 yılında Gagra, Abhazya'da doğdu. Başaran Türk Koleji'nden mezun olduktan sonra, Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2007 yılında mezun oldu. 2003'te Galatasaray Üniversitesi 'Avrupa Forumu'nda 'Geleceğin Avrupa Delegatesi' ödülünü aldı. 2004 yılından beri ırkçılık, faşizm ve ayrımcılığa karşı "BİRLEŞMİŞ" Ağı'nın üyesidir. 2006-2007 arasında Türkiye ve Kafkasya'da Ticaret ve Gelişim Ağı projesinde Proje Koordinatör Asistanı olarak çalıştı. Şu anda ENKA'nın Moskova Şehir projesinde GR bölümünde çalışmaktadır.

Önsöz

'*Karadeniz'in Bütünleşmesi için Abhazya*' bilgi notu yeni başlatılan yayın serisinin ilk sayısı ve Abhazya çalışmalarına bir giriş niteliğindedir. Bilgi notu serisinin hedefi Türkiye ve çevresinde yazılı kültürde olmayan sözlü olarak konuşulan meseleleri kağıda dökmek, veri sunarak tartışmalara analitik bir boyut kazandırmak. Abhazya hakkındaki ilk bilgi notu belli bir zaman aralığındaki gelişmeleri içerideki ortamı tasvir etmeyi amaçlıyor. Ortak bir çalışmanın ürünüdür.

Hazırlayan: Burcu Gültekin Punsmann
Argun Başkan
Kemal Tarba

KARADENİZ'İN BÜTÜNLEŞMESİ İÇİN ABHAZYA

Özet

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının Türkiye'nin yakın çevresi üzerinde geniş kapsamlı sonuçları olmuştur. Coğrafi ve kültürel yakınlığın da yardımıyla, Türkiye'nin Karadeniz şehirlerindeki ticaretle uğraşan kesim yeniden keşfedilen komşularına nüfuz etmektedir. 1990'lı yıllarda Abhazya, Türkiye'nin Karadeniz sahillerinden çıkan insanlar ve ürünler için ana hedef haline gelmiştir. Trabzon ve Sohum arasında da bir otobüs bağlantısı sağlanmıştır. Çoğu Abhaz kökenli olan 3000 dolayındaki Türk işadamları 1990'lı yıllarda Sohum'a gitmek üzere ülkelerinden ayrılmıştır. 1994'te Sohum ile Türkiye arasında doğrudan deniz bağlantısının kurulması sürekli bir yolcu akışı sağlamıştır. Ritza adındaki feribot 1996'ya kadar Trabzon ve Sohum arasında haftada iki kere sefer yapmaktaydı. Feribot çoğu zaman tamamıyla dolu olmuştur.

Karadeniz sahilindeki Türk işadamları ve Abhaz kökenliler feribot seyahatlerin rahat ve eğlenceli geçtiğini hatırlıyor. Zorunlu veya yarı gönüllü göç zincirleri bugün Türkiye'deki Kuzey Kafkas kökenli nüfusu oluşturmuş durumdadır. Bugün, Türkiye'de Abhazya'dakinden daha fazla Abhaz ve Kuzeybatı Kafkasya'dakinden daha fazla Kuzeybatı Kafkasyalı bulunuyor. Gürcü-Abhaz savaşı Türkiye ve Abhazya arasındaki ilişkiler bağlamında diasporanın politik bir etmene dönüşmesine yardım etmiştir. Modern, Soğuk Savaş sonrasının politik ve kültürel uyanış dalgası, Abhazya ile giderek daha fazla kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştiren diaspora içinde gelişmekte.

1996'daki Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kararı sonucu olarak, bu tanınmayan cumhuriyet, dış dünyadan neredeyse tamamen izole edildi. Savaş yüzünden yıkılmış olan ekonominin berbat durumu, topyekun bir ekonomik ve sosyal bozukluğa yol açan Rus-Gürcü deniz ve kara ambargosuyla daha da kötüleşti. Türkiye BDT'nin Abhazya üzerinde ekonomik ambargo uygulama çağrısına olumlu yanıt verdi ve 1996'da Trabzon ve Sohum limanları arasındaki doğrudan deniz bağlantısını iptal etti. Günümüzde resmi olarak Türkiye ile Abhazya arasındaki deniz bağlantısı kapalı durumdadır. Türkiye izolasyon rejimine uyma kararını Gürcistan'ın bölgesel bütünlüğüne saygı duymasıyla açıklıyor.

Ekonomik yaptırımlar, hükümetler tarafından kasıtlı siyasi sonuçlar alma amacıyla sınır ötesi ticari ilişkileri kısıtlama hamlesidir. Abhazya'ya uygulanan yaptırımlar cezalandırıcıdır. Çünkü, bu yaptırımlar "Abhaz tarafının yıkıcı tutumunu" suçlu bulmaktadır. Aynı zamanda amaçsaldır. Çünkü, çatışmayı çözüme kavuşturmayı, sığınmacıların ve ülkelerinde yerlerinden edilmiş kişileri geri döndürmeyi ve Gürcistan'ın bölgesel bütünlüğünü yeniden tesis etmeyi amaçlamaktadır. Ambargo kararına uymak, Gürcü hükümetiyle dostluk hareketi ve Gürcistan'ın bölgesel bütünlüğü prensibine uymak anlamına gelmektedir. Yaptırımların uygulanmasındaki eşgüdüm ve dayanışma başarı sağlamakta anahtar etmendir. Abhazya halkına en üst derecedeki zarar Rusya Federasyonu'nun ambargo

kararına bütünüyle uyduğu dönemde verilmiştir. İster kâr elde etme amaçlı, ister ahlaki endişeler yüzünden olsun, Karadeniz'deki Türk işadamlarının yaptırımları hafifletme çabaları bir nebze de olsa rahatlama getirebilmiştir. Ancak, Rusya Federasyonu'nun katılımcı duruşu ve yüksek zarar verme politikasıyla şekillenen dönem boyunca bile yaptırımlar tek bir elle tutulur siyasi sonuç vermemiştir.

Günümüzde Abhazya, Rusya Federasyonu'na tamamıyla açık ve Rus ekonomik sahasıyla hızlı bir şekilde bütünleşmiş durumdadır. Ayrıca, Rusya Federasyonu yoluyla daha dar kapsamlı da olsa dış dünyaya da ulaşıyor. Yaptırımların Rusların Gürcülerin kararına destek verdikleri dönemdekinden nasıl daha etkili olabileceğini hayal etmek zor görünüyor. Rusya Federasyonu bu yaptırım sistemini 2000 yılında Abhaz sınırındaki düzenlemeleri hafifleterek ortadan kaldırmaya başlamıştır. 2000 yılında askerlik çağındaki erkeklerin sınırın öteki tarafına geçmeleri yasağı kaldırıldı ve BDT vatandaşlarının Abhazya bölgesine girmelerine izin verildi. Nisan 2006'da Rusya Federasyonu, çift girişli Rus vizesine sahip BDT harici ülke vatandaşlarının Abhazya tarafına geçmelerine izin verdi. Bu karar, Türkiye ile Abhazya arasındaki insani ilişkileri büyük oranda hızlandırmıştır. Abhaz nüfusunun % 70'i temel olarak hareket özgürlüğünü güvence altına alan Rus pasaportu taşıyor. Diğer insanların sınır ötesindeki dünyaya geçme şansları varken kendilerinin Abhazya'da sıkışıp kalma fikri, özellikle genç nesillere son derece adaletsiz geliyor.

Rusya Federasyonu bu izolasyon düzenini 2000 yılından itibaren yavaş yavaş kaldırmaya başladı ve Abhaz sınırındaki düzenlemeleri hafifletti. Rusya Federasyonu'nun idari birimleri Eylül 2003'ten itibaren Abhazya yetkilileri ile işbirliği anlaşmaları imzalamaya başladılar. Rusya Federasyonu'nun idari birimlerine Abhazya'da uygun kurumlar ve kişilerle işbirliğine gitmelerine izin verildi. Rus yaklaşımının belirsizliği ve tahmin edilemezliği, Abhazya'nın bağımsızlığının tanınmasıyla devam edecek olan, Mart 2008'de Rusya Federasyonu'nun yaptırım siste-

minden resmen çekilmesi ile azalmıştır. Rusya Federasyonu Mart 2008'den önce yaptırımları kaldırdığını resmen ilan etmedi. Rus yetkililer yaptırımları tek taraflı kaldırmalarına uluslararası bir görünüm vermeye ancak Mart 2008'de karar verdi. Rus Dışişleri Bakanlığı 6 Mart 2008'de Gürcistan'ın serbest bölgesi Abhazya üzerinde yaptırım uygulayan 1996 BDT anlaşmasından "*değişen durumlar*" nedeniyle çekildiğini belirten bir açıklama yaptı.

Gürcü yetkililer, Rusya Federasyonu'nun Abhazya üzerindeki ekonomik ambargoyu kaldırmasını "*ahlak dışı ve tehlikeli*" bularak kınadı ve Rusya Federasyonu'nun bu hareketini Gürcü bölgesinin resmen işgaline doğru bir adım olarak yorumladı. Ekonomik ilişkilerin yasallaşma süreci de yoldadır. Portakal bahçelerini, çay tarlalarını, üzüm bahçelerini, bölgenin ulaşım altyapısını ve tekstil ile konserve sektörünü canlandırmak için Rus sermayesine çok büyük umut bağlanıyor. Ancak, Abhazya'nın bağımsızlığını olabildiğince elinde tutması için görüşmeleri çok dikkatli bir şekilde yürütmesi gerektiği yönündeki düşünce çokça taraftar buluyor. İzolasyondan yavaş yavaş çıkan Abhazya Rusya Federasyonu'nun ekonomik sahasına entegre olmaktadır.

Adler/Psou sınır kapısı, turistler, tüccarlar ve diaspora için Abhazya'ya geçişte ana kapı olmuştur. Rusya Federasyonu ile bütünleşme süreci, Adler/Psou'yu görece dostça bir sınır kapısına dönüştürüyor. Sohum'a giden yolun onarılması da hareket kabiliyetini hızlandırıyor. İdari sınır, ateşkes hattı olarak duruyor. Diğer yandan, Gal bölgesinden geçen ve Sohum'a bağlanan yol çok kötü bir durumdadır.

İlk hedef izolasyonun sona erdirilmesi, Abhazya'nın kilidinin açılması ve Karadeniz bölgesinin entegrasyonu olmalıdır. Ulaşım bağlantılarının açılmasının genel olumlu etkisi konusu siyasi tartışmalarla bağlantılandırılıyor olmasından dolayı geri planda kalmaktadır. Gürcistan'ın geçmişte uyguladığı Abhazya'yı politik ve ekonomik olarak izole etme politikasının Gürcistan'ı görüşmelerde ileri gö-

türmediğini belirtmek mümkündür. Rusya Federasyonu'nun işbirlikçi yaklaşımı ve yüksek zararlar nitelenen dönem boyunca bile, yaptırımlar elle tutulur bir sonuç vermedi. Tiflis yaptırımların mülteciler ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler konusunda gelişme sağlamak için bir pazarlık aracı olarak kullanılmasında ısrar ederek Abhazya'yı tamamen Gürcü ekonomik ve sosyal sahasından dışlıyor. Deniz ablukası toprak bütünlüğünü korumasında sadece sembolik bir anlam taşıyor ve işin aslı bu durum Abhazya'ya tek bir hareket alanı bırakıyor. Abhazya'ya yönelik aktif bir politika oluşturulması Gürcistan'ın lehine görülmektedir. Türkiye, Abhazya'nın izolasyondan kurtulmasında önemli bir rol oynayabilir. Ancak, Gürcü sahil güvenlik güçleri Türk gemilerine el koymaya devam ederken, Türkiye'nin Abhazya ile doğrudan deniz ulaşımını tek taraflı olarak açmaya karar vermesi çok mantıklı görünmüyor. Bağlantının yasallaşması, en azından resmileşmesi gerekiyor.

Trabzon ve Sohum arasındaki feribot bağlantısının açılması aslında sorunun çözümüne yönelik büyük bir güven yapıcı hareket olabilecektir. Böylece Abhazlar güneye, Türkiye'ye bakmaya başlayacaklar. Türk-Gürcü sınır bölgesi insani ve ticari etkileşime tamamıyla açık durumdadır. Bir zamanlar Soğuk Savaş döneminde güvenlik çitleriyle birbirinden ayrılmış olan Sarp-Sarpi Köyleri, yoğun bir sınır ötesi işbirliği ile tekrar birleşiyor. Acarya (Acaristan) Türkiye'nin Karadeniz sahiliyle bütünleşiyor. Kapalı durumdaki Gogno kasabası Türk ve Gürcü işadamlarının akşam yemeklerine ev sahipliği yapıyor. Avrupa tecrübesinden ilham alan Türk ve Gürcü yetkililer birbirlerini ayıran sınırları anlamsız kılmak için uğraşıyorlar. Türk ve Gürcüler vize uygulaması olmaksızın birbirlerini ziyaret edebiliyorlar. Gürcistan, şu anda Türkiye'ye vize alma şartını uygulamayan tek eski Sovyet ülkesidir. Türk şirketi olan TAV tarafından yapılan ve işletilen Batum havaalanını Türk Havayolları'nın İstanbul, Hopa, Artvin arasındaki iç hat sefer bağlantıları için kullanılıyor. Türk vatandaşlar pasaportları olmaksızın İstanbul-Batum seferleriyle yolculuk edabili-

yorlar. Cenevre havayollarının uygulamaları Batum'a aktarılmış durumda. Sarp-Sarpi sınır geçişi de İsveç modeline göre tek gümrük noktasıyla hizmete açılacak. Ortak sınırları ortadan kaldırmaya yönelik istek ve fayda sağlama duygusunun Gürcü ve Türk yetkililere feribot hattını açma konusunda da rehberlik etmesi gerekiyor.

Amaç Karadeniz bölgesini bütünleştirmek olmalıdır. Politik meselelerin işin içine karıştırılması iletişim bağlantılarının açılmasının yarattığı olumlu etkiyi belirsizleştiriyor. Trabzon-Sohum feribot bağlantısı Abhazların ikinci bir ülkeye doğrudan ulaşımına imkân sağlayacaktır. Dahası, kara ulaşımının düzeltilmesinin de bölgesel bütünleştirmeyi artırma potansiyeli vardır. Trabzon-Sohum feribot hattı Abhazlar için ikinci bir ülkeye doğrudan ulaşım imkanı verecektir. Dahası, kara ulaşımı ekseninin onarılmasının bölgesel bütünleşmeyi arttırma potansiyeli mevcuttur. Karadeniz bölgesindeki Türk yatırımcılar, Soçi'ye Batum'dan kara yoluyla 6 saatte, deniz yoluyla 12 saatte ulaştıkları zamanları özlemle hatırlıyorlar.

1. Türkiye Abhazya'yı Yeniden Keşfediyor

1.1. Coğrafyayı yeniden keşfetmek

1921'de Türkiye Cumhuriyeti ve SSCB arasında sınır olmadan önce, Kafkasya Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasındaki temas alanıydı. Bu temas, iki büyük devlet on yıllar boyunca ticaret yapmaktan daha çok savaştıkları için giderek şiddetlendi. Bu iki siyasi birim arasındaki gri alan olarak duran Kafkasya, tampon bölge görevini üstlenen bir çatışma bölgesiydi¹. Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası 17. yüzyıldan 20.yüzyılın başlarına kadar iki yüzyıl boyunca sekiz savaş yaptı. Hemen hemen iki yüzyıl boyunca da Kafkasya ortak bir sınırdı. Burada da baskın gelmek için birbirleriyle mücadele ettiler. Bu mücadele, Çarlık Rusyası için 1768'den 1878'e kadar devam edecek olan sürekli bir büyüme yürüyüşüydü. 1768-1774 arasındaki savaşta Çarlık Rusyası'na karşı aldığı mağlu-

biyetten sonra, Osmanlı Devleti 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Bu anlaşma, Rusya'ya Karadeniz'in Kuzey sahillerinde tutunacak bir yer ve Ruslara denizlerde üstünlük sağlamanın yanında, Osmanlıların tebaası olan Ortodoks inancına sahip insanları koruma hakkı diye yorumlama hakkı verdi. Osmanlı Devleti hem Kırım hem de Kuzeybatı Kafkasya'nın doğusunda yer alan Kabardey üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmek zorunda kaldı. Anlaşma hem Adıge, hem Abhaz hem de Gürcü topraklarını barındıran Karadeniz'in statüsü hakkında muğlak bir durumdaydı. Bu arada, 1769-1770 arasında, General Todleben ilk düzenli Rus ordu gücünü Daryal Geçidi'nden geçirerek iki doğu Gürcü ülkesi olan Kartli ve Kakheti'yi yöneten Gürcü Kral Irakli II'nin karşısına çıktı. Bu sefer, Rusların Kafkasya'daki meselelerde yer almasının başlangıç noktasıydı. 1783'te Georgievsk Antlaşması'yla, Irakli Rusların hamiliğini kabul etti. Aynı yılın içinde Rusya Kırım'ı topraklarına kattı ve çok sayıdaki Kırım Tatarı Osmanlı Devleti'ne göç etmeye başladı.

Çar ordusu için askeri yönden aşılması en güç bölge uzun Karadeniz sahiliydi. Coğrafi olarak, bölge aşırı derecede parçalanmıştı. Bu bölgelerde yerleşik Adıge halkı, hayvancılık ve çiftçilik yaparak geçiniyordu. Birbirlerine patikalarla bağlı, birbirinden ayrı yerleşim yerlerinde yaşıyorlardı. Bir anayol yoktu ve burada hiç şehir gelişmesi olmadı. Kafkasya'nın ortak dili daha sonra Kırım Tatarcası olarak adlandırılan Türkçeydi. Bu dil Osmanlı Devleti ile yapılan düzenli ticaret ve Osmanlı yöneticileriyle kurulan iletişim sebebiyle sahil tarafındaki Adıgeler tarafından büyük ölçüde anlaşılıyordu². 1787'de Osmanlı ve Çarlık Rusyası arasında tekrar bir savaş çıktı ve 1791'e kadar sürdü. Rus ve Osmanlı kuvvetleri arasında, Adıge sahilinin kuzey sınırındaki Anapa kalesinde şiddetli bir çatışma yaşandı. 1829'daki Edirne Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Kars ve Batum'un restorasyonuna karşılık olarak, Adıge sahilinde sahip olduğu bütün yerleri ve hakları vermeyi kabul etti. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında, 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imza-

landı. Bu antlaşma Rus-Osmanlı sınırındaki askeri coğrafyanın önemli ölçüde değişmesini teyit etmiştir. Bu antlaşmayla Ruslar Batum, Kars ve Ardahan'ın hâkimi oldu. Bu sırada, Rus Çarı Batı Adıgey'in düşüşüyle 1864'te Kuzey Kafkasya'nın işgalini resmi olarak tamamlamış oldu. Sonunda, Kafkasya, hem Kuzey hem Güney olmak üzere, 19. yüzyılın son on yıllarında Çarlık Rusyası'nın hâkimiyetine geçti. Bunu takip eden bölgesel isyanlar bu yeni düzeni değiştirmeye yetmedi. Bu dönemi takip eden Çarlık yönetiminin düşüşü ve Bolşeviklerin 1917-1921 arasındaki yükselişi arasındaki kaotik çağ, pek çok iddialı ancak kısa ömürlü anti-Çar, anti-Bolşevik, milliyetçi ve/veya "Pan- Kafkas" siyasi birimlere ya da Kafkasya'da bazen Bolşeviklerle birlikte Çarlığa karşı bazen de tam tersi şekilde gerçekleşen pek çok harekete şahit olmuştur.

"Kuzey Kafkas Dağlı Cumhuriyeti" (Mayıs 1918 – Haziran 1921), "Kuban Kazakları", "Kuban Halk Cumhuriyeti" (Şubat 1918 - Mayıs 1920) ve "Kafkas İmamlığı" (Bahar 1918) ve Dağıstan'daki İslâm Devleti gibi birimler, birtakım Kuzey ve Güney Kafkasya ülkelerini ortak bir politik çerçevede bir araya getirmeye bile çalışmışlardır. Bir dereceye kadar da bu amaçlarına ulaşmışlardır. Kuzey Kafkas Dağlı Cumhuriyeti ve Kuban Halk Cumhuriyeti 1918 yılında resmi olarak Osmanlı Devleti, Alman İmparatorluğu, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti ve Ukrayna Halk Cumhuriyeti (sadece Kuban Halk Cumhuriyeti) tarafından tanınmışlardır. Kuzey Kafkas Dağlı Cumhuriyeti 1918'de, Gürcüler, Ermeniler ve Azerbaycanlılar ile bir "Kafkasya Federasyonu" kurmayı teklif etmişti. Ancak, Güney Kafkasya liderleri, özellikle Ermeniler, bu projeye ciddi bir ilgi göstermedi. Kuzey Kafkas Dağlı Cumhuriyeti ve Kuban Halk Cumhuriyeti, Paris Barış Konferansı'na da delegeler gönderdiler (1919). Buna ilaveten, hem Çar yönetimi hem de Bolşeviklerin Kafkasya'da bazı yerel destekçileri ve müttefikleri vardı. Menşevikler, yani komünistlerin anti-Bolşevik kanadı, özellikle Gürcistan'da güçlüydü³.

Sovyet-Türk sınırını belirleyen 1921 Moskova Antlaşması, 70 yıllık görece istikrarı meydana getirdi. Türkiye ve SSCB arasındaki ilk ve tek sınır kapısı olan Doğu Kapı/Akhuryan 1927'ye uzanır. Kapı, Türk şehri Kars'tan ve Ermenistan şehri Gümrü'den birkaç kilometre uzakta bulunmaktadır.

1920'lerde Türk-Sovyet sınırının çizilmesi, Sarp ve Sarpi Köyleri boyunca devam etmişti. Köylüler, 1937'ye kadar özgürce akrabalarını ziyaret etmek veya tarlalarıyla ilgilenmek için sınırı geçebiliyorlardı. 1967'de Sovyet tarafındaki bir isyandan sonra bölgenin dikenli telli çitlerle kapatılıp Türk kökenli liderlerin Sibiryaya sürülmelerine kadar bu özgürlük ortamı sürdü. Eskiden Sarp'tan Sarpi'ye bir mektup yollamak iki-üç ay sürüyordu. Köylülerin birbirlerini ziyaret etmeleri için, eğer izin alabilirlerse, Doğu Kapı sınırından iki gün sürecek çetin bir seyahat yapmaları gerekiyordu. Sarpi ve Gogno'nun sınır köyleri, yasak bölgenin içine giriyordu. Birisinin bölgeye girmesine izin verilmesi için, özel bir izin, *propusk*, alması gerekiyordu. Bu bölgenin yerleşimcilerinin Acarya (Acaristan) içinde bile yolculuk etmek ve dönüşte evlerine gitmek için *propuska* ihtiyaçları vardı.

Sarpi SSCB'nin en hassas sınırı olarak görülüyordu. Türkiye ve NATO'ya sınır olup, Sovyetlerin Karadeniz ve sıcak denizlere açılan kapısı konumundaydı. Batum'daki bir bahriye akademisi, önemli kara kuvvetleri gücü ve bahriye hava hizmeti, üçüncü Türk ordusunun karşısında duran Sovyet savunma sisteminin önemli parçalarıydı. Batum'daki Türk Konsoloslugu, hemen 1920'de açıldı ve hiç kapanmadı. 1919'da Batum'da 20 konsolosluk vardı. Bunlar Türk konsoloslugu hariç kapatıldı.

Türk-Gürcü sınırının özel durumu, özellikle Doğu Sovyet'in Batum ve Sohum limanlarının gelişmelerinde ayak bağı oluyordu. Türk-Sovyet ticareti, Rus ve Ukrayna limanları aracılığıyla yürütülüyordu. Aslına bakılırsa, Batum ve Sohum dış deniz bağlantılarını kaybetmiş, iç bölgeleri zengin Sovyet turistleri çeken içe dönük bir bölge olmuştu. Sovyetler Birliği turist-

lerinin yegane sayfiye kentleri olmuşlardı. Her şeye rağmen, bu iç bölgeler çay ve turunçgiller üretimi sayesinde tüm Sovyetler Birliği ve iç turizm için zengin yerlerdi.

Sovyetler Birliği'nin parçalanmasının Türkiye'nin yakın kesiminde çok geniş kapsamlı etkileri oldu. Türkiye kendi etrafında, 70 yıldır "Doğuya ait bir Demir Perde" ile birbirinden ayrılmış yeni bir dünya keşfetti. İki kutuplu düzenin sona ermesi, Türkiye'nin sınır ötesi ilişkilerini tekrar tanımlamasına ve SSCB'nin eskiden güneydeki yumuşak karnı olan bölgeyi tekrar ele geçirmesine izin verdi. 1988'de Sarp sınır kapısının açılması tarihi bir olaydı. Acarlar, Sovyetler Birliği'nin her yerinden Batum'da toplanıp Türkiye'ye gitmek isteyen insanların Gogno Kalesi'nden Sarpa kadarki 17 kilometrelik kuyruğunu hala unutmazlar. Sarp sınırının açılması, Karadeniz'deki yetkililer ve halk tarafından ve özellikle Trabzon'da bu konuda lobi çalışmalarında bulunan Trabzon Ticaret Odası tarafından çok iyi karşılandı. 1990'da, toplamda 146.000 insanın bir kısmı 20. yüzyılın ilk yıllarından beri ayrı oldukları akrabalarını ziyaret etmek amacı ile ama çoğunlukla da ticaret veya alışveriş yapmak için Türkiye tarafına geçmişti.

Eski Sovyetler Birliği ile iletişim kanallarının açılması, Trabzon'u bir ticaret merkezine dönüştürdü. Demir Perde'nin düşmesinin etkisi özellikle Karadeniz'in Türk kıyılarında etkili oldu. Türkiye'nin Karadeniz sahillerindeki ticaret zekâsına sahip insanları, coğrafi ve kültürel yakınlığın yardımıyla, tekrar keşfettikleri bölgeye nüfuz ediyorlar.

1990'larda Abhazya, Türkiye'nin Karadeniz sahillerinden çıkan insanlar ve ticari mallar için ana varış noktası olarak ortaya çıkmıştır. Trabzon ve Sohum arasında otobüs bağlantısı olmuştur. Çoğu Abhaz kökenli 3000 dolayındaki Türk işadamı, 1990'ların başında Sohum'a gitmek üzere ülkelerinden ayrılmıştı. Abhazya, Kuzey Kafkasya'nın pazarlarına erişim imkânı sunuyordu. Abhazya'nın hala en lüks oteli olan Pitsunda'daki "Samshytovaja Roscha" Oteli bir Türk şirketi tarafından yapılmıştı. SSCB'deki ilk

Türk projelerinden olan bu binanın yapımına 1980'lerin sonunda başlanmıştır. Otel savaşın başlamasından önce törenle hizmete sokulmuştur. Diaspora bağlantıları, hiç şüphe yok ki, Abhazya ile olan ilişkilerin gelişmesindeki ana dinamik etkenidir. 1994'de Trabzon ile Sohum arasındaki doğrudan deniz seferlerinin kurulması sürekli bir yolcu akışı sağlıyordu. Ritza adındaki bir feribot BDT'nin Abhazya'ya karşı ambargo kararının tarihi olan 1996'ya kadar Trabzon ve Sohum arasında haftada iki kere olmak üzere yolcu taşıyordu. Feribot genellikle tamamen dolu oluyordu. Karadeniz sahilindeki Türk işadamları ve Diaspora üyeleri yolculukların rahat ve eğlenceli geçtiğini hatırlıyorlar.

Gürcü-Abhaz savaşından önce, Abhazya'nın yöneticileri Türkiye ile doğrudan bağlantı içindeydi. Abhazya Cumhurbaşkanı Ardzınba, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e, Gürcü-Abhaz savaşından birkaç ay önce, Türkiye'nin Sohum'daki limanı ve gümrüğü idare etmesini teklif etmişti. Önemli bir altyapı projesi de gündemdedi: Gürcistan'ı Kuzey Kafkasya cumhuriyetleriyle bağlayacak ve Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerine Karadeniz'e geçiş imkânı sağlayacak Transkafkas Otoyol Projesi. Bu otoyol, Türkiye ve Ortadoğu'dan Kuzey Kafkasya'ya doğru uygun ve kısa bir yol imkânı sunacaktı.

1.2. Türkiye'deki Abhaz diasporası

Türkiye'deki Abhazya tarihinin, Türkiye'deki Kuzey Kafkasya diasporasının genel tarihinden ayrı bir şekilde incelenmesi pek mümkün değildir. En basit anlamda, 16. ve 19. yüzyıldaki İngiliz, Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının çekişmesi, etkileri bugün de devam eden, Karadeniz ve Kafkasya etrafındaki bütün halkların kaderini en derinden etkileyen dinamik unsur olarak gösterilebilir.

Abhazlar ve diğer Kuzey Kafkasyalılar için bu yüzyıllar, Çarlık Rusyası'na karşı yapılan başarısız bağımsızlık savaşları dönemi ve büyük güçlere karşı denge arama çabaları anlamına geliyordu. 1860 yılı, çok ciddi hatta hayati de-

recede büyük bölgesel ve demografik anlamda kayıplar yaşayan Kuzey Kafkasya'nın küçük devletlerinin direnişlerine trajik bir son getirmiştir. Örneğin bu, bugün var olmayan Wubih dilinin ve tek başına etnik bir kimlik olan Soçi ve civarına egemen olan küçük Wubih devletinin sonunun başlangıcıydı.

18. ve 19.yüzyıldaki uzun ve kanlı Rus-Kafkas Savaş(lar)ından sonra, Kuzey Kafkasya'nın değişik bölgeleri veya "ölkeleri" Çarlık Rusyası tarafından ele geçirilmişti. Mesela, Abhazya 1800'lerin başında Rus hakimiyetine girerken, diğer taraftan Orta ve Kuzey Kafkasya (Çeçenistan, Dağıstan) 1850'lerde işgal edilmişti. Çerkezistan ve Wubih toprakları yaklaşık 1860'larda kaybedildi. Kuzeydoğu Kafkasya'daki Kabardey-Adıge toprakları ve Osetya'daki Rus askeri varlığı daha eskiye dayanıyordu. .

Adıgeler'in büyük bir çoğunluğu ve Wubihların neredeyse tamamı, Çarlık Rusyası tarafından, bu yeni insan kaynağını kendi devletindeki, Orta Doğu, Anadolu ve Balkanlar'daki gibi demografik ve güvenlik problemleri yaşadığı bölgelerdeki sorunların bazılarını çözmek için faydalı bulan Osmanlı Devleti'ne göç etmeye zorlandı. Müslüman Abhazların tamamına yakını da (Abhazya nüfusunun 3/5'i) özellikle diğer Kuzey Kafkasyalılarla birlikte göçe zorlandı.

Çarlık Rusyası'nın gözündeki, Kuzeybatı Kafkasya, Güney'den güvenlik sebebi yüzünden daha hassastı. Çünkü, bölgenin Karadeniz'e erişim imkanı vardı. Buna ilaveten, Kuzeybatı Kafkasya'yı işgal etmek daha uzun ve daha zor bir olaya dönüştü. Eğer Adıgeler, Wubihlar ve Müslüman Abhazların direniş yanlılarının kendi topraklarında kalmalarına ve kendi geleneksel sosyo-politik geleneklerini sürdürmelerine izin verilseydi Osmanlılardan hatta Britanya İmparatorluğu'ndan gelecekte Çarlık'a karşı isyan etmek için yardım isteyebilirdi. Bu yüzden, sadece "sadık" ya da görece zararsız bazı Adıge, Wubih ve Abhaz gruplarının kendi topraklarında kalmalarına izin verildi. Aynı coğrafi sebepler yüzünden, yeni Rus yönetimine daha az

düşman olmayan Kuzey Doğu Kafkasya'da bu tür toplu sürgünler ve ya göç olayları yaşanmadı. Çünkü, riskli bir deniz ulaşımı olmayan bu bölgeyi kontrol etmek daha kolaydı.

Rakamlarla Kuzey Kafkasya Diasporası

Zorunlu ve bazen de yarı gönüllü göç dalgası zincirleri Türkiye'de, Ortadoğu'da (genellikle Suriye, Ürdün, İsrail, Irak) ve Balkanlarda bugünkü Kuzey Kafkasya diasporasını oluşturmuştur. Daha sonraki ve daha küçük göç dalgalarından sonra, Asya'da, Amerika'da, Afrika ve Avrupa'da da ilaveten Kuzey Kafkasya diaspora(lar)sı oluşmuştur. Kuzey Kafkasya diasporasının bir kısmı olarak, Türkiye'deki Abhazya diasporası, bu tarihi sürecin dinamikleri etkisiyle oluşmuştur.

19.yüzyılın sonlarında yaklaşık 2 milyon Kuzeybatı Kafkasyalının ülkelerinden ayrılmak zorunda kaldıkları tahmin ediliyor. Anadolu'daki ilk Abhaz göçmenleri, 150-160 köye yerleşmişti. Bugün onların torunlarının sayılarının 700.000-1.000.000 arasında olduğu, diğer taraftan daha geniş Kuzey Kafkasya diasporasının %90'ını Adıgelerin oluşturduğu ve sayılarının 2 milyon ile 7 milyon arası olduğu tahmin ediliyor. Bu konuda resmi bir bilgi almak mümkün değil çünkü Türkiye'de nüfus sayım etnik kökene dair bilgi içermiyor. Bazı durumlarda, Türk yetkililer (iktidardaki veya muhalefetteki siyasetçiler, bürokratlar) basın toplantıları ve konuşmalarında, 600.000 ya da 700.000 Abhaz ve 7 milyon Kuzey Kafkasyalı rakamlarını kullanıyorlar. Bu rakamlarla bile Türkiye'de, Abhazya'dakinden daha fazla Abhaz ve Kuzeybatı Kafkasya'dakinden daha fazla sayıda Kuzeybatı Kafkasyalı olduğu görülüyor. Bu durum ayrıca, 19. yüzyılda Kuzeybatı Kafkasya'daki demografik kargaşanın seviyesi hakkında da fikir veriyor. Orta Anadolu'daki bazı köyler haricinde, tüm Abhaz köyleri Kuzeybatı Türkiye'de (Marmara Bölgesi'nde), İstanbul'a ve endüstrileşmiş bölgelere yakın yerlerde bulunuyor. Abhazlar bugün hayli şehirleşmiş durumdadır. Ancak yine de köy ve kasabalarıyla bağlarını devam ettiriyorlar.

Doğal olarak, Türkiye'deki Abhaz diasporası gücünün önemli bir kısmını çoğunluğunu Adıgelerin oluşturduğu daha geniş Kuzey Kafkasya diasporasıyla olan yakın kültürel ve siyasi ilişkilerinden alıyor. Bu çok sık olarak etnik köken yönünden temel halk söylemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki Wubihlar, Osetyalılar ve hatta bazen Karaçaylar gibi Abhazlar ve diğer Adıge olmayan Kuzey Kafkasyalılar da çoğu zaman "Çerkes" (Cherkess) olarak adlandırılırlar. "Çerkes" ve "Kafkasyalı" terimleri Türkiye'de hemen hemen eş anlamlı gibidir. Ancak, son yıllarda Çerkes ifadesinin kullanılması bir şekilde Adıgelerle sınırlandırılmıştır.

Abhaz üyelerin çoğu Adıge kökenli olan gruplarda da aktif bir şekilde rol almaktadırlar. İki grubun birbirleriyle evlenmeleri yaygın bir durumdur. Pek çok Adıge ve bazı Abhaz köylerinin bulunduğu Türkiye'nin Orta Anadolu bölgesindeki Abhazlar, Abhaz ve Adıge dilleriyle birlikte iki dile sahiptirler. Şuna dikkat edilmedir ki, bu iki dil bilme durumu, şehirleşme ve asimilasyon süreci yüzünden genç nesillerde daha düşük seviyededir. Abhaz dilinin kaybolması tüm diaspora için en önemli iç sorundur.

20.yüzyılda yerel Wubih dilini kaybettikten sonra, Wubih halkı neredeyse tamamen ortadan kalkmış ve önemsiz, ayrıca çoktan hayli Türkleşmiş, Adıgeleşmiş ya da Abhazlaşmış olarak birbirinden farklı gruplar olarak kendi dinamiklerini yaşamaya devam ediyorlar. Ancak, nostaljik bir değer olarak, hala kısmen Wubih kimliklerini etnik kökenlerini korumaktadırlar. Abhazya'nın sosyal normları ve popüler kültürüne bakıldığında Wubihların Abhaz halkı ile birlikte yaşadığını görmek mümkündür.

Türkiye'deki Kuzey Kafkas diasporasının örgütlenmesi

Sovyet dönemi boyunca, Adıge, Abhaz ve başka Kuzey Kafkasyalılar da tıpkı Osetler, Çeçenler, Kumuklar, Lezgiler gibi Türkiye'de Kafkasya ya da Kuzey Kafkasya dernekleri olarak organize

oluyorlardı. Kuzey Kafkasya'yı ziyaret etmek ve burası ile iletişime geçmek, kaldı ki burası hemen hemen SSCB'dir, tamamen imkansız değildi. Ancak Türkiye'nin anti-komünist Soğuk Savaş yıllarında çok nadir görülen ve riskli bir durumdu. Ortak tarihi tecrübeler ve düşünce biçimine ilaveten, bu sınırlamalar farklı Kuzey Kafkasyalı grupları o günlerde olabildiğince aynı örgütsel kalıplara yakın durmaya zorluyordu.

Sovyet sonrası dönemde bu gruplar, Kuzey Kafkasya'daki evleriyle doğrudan iletişimlerini arttırdıkça, yeni ve sadece veya çoğunlukla Abhaz ve Oset gibi daha dar kapsamlı örgütler kurdular. Geri dönüş tecrübeleri, iş ilişkileri ve Abhazya ile Çeçenya savaşları süreci kolaylaştırdı. Abhazya'da kurulan Geri Dönüş Komitesi ve Abhaz-Abazin⁴ gibi pek çok uluslar ötesi oluşum, başka kültürel ve politik konular dışında geri dönüşü de teşvik etmeye çalışıyor. Diğer bütün Kuzey Kafkasya dernekleri veya vakıfları gibi, Abhaz dernekleri de folklor ekipleri içindedir ve cemiyet aktiviteleri düzenlemek gibi folklorik ilgileri vardır. Son yıllarda, Türkiye'de demokratikleşme ve AB üyeliği sürecinin etkisiyle STK düşünce biçimi ve aktivizm bilinci bir artış içindedir. Bu dernekler ayrıca Türkiye'de yazılı ve elektronik yayına da devam etmektedirler. Abhaz ve Kril alfabesi öğretmek için dil kursları da açmaktadırlar. Bazı istisnai durumlarda, özellikle ticari amaçlar yüzünden Abhazya ve Kuzey Kafkasya ile iletişimde olabilmek için bazı bireylere Rusça kurslar da veriliyor. Son yıllarda, bu organizasyonlar çocuk ve gençlerin anavatanları olan Abhazya'yı görmelerini mümkün kılmak için yaz kampları ve turistik turlar da düzenlemektedirler. Abhazların topluluk olarak genel politik bağlantıları, Türkiye'de doğrudan etnik politik aktivizm yasal olarak desteklenmediği ve hemen hemen hiç teşvik edilmediği için düzensiz, gayri resmi ancak gözle görülür bir seviyede olmuştur.

Gürcistan-Abhazya savaşı döneminde, diasporanın lobicilik ve halkla ilişkiler çabaları şeklindeki politik aktivizmi giderek daha iddialı ve birlik halinde olmaktadır. Daha geniş

toplumsal seviyede, Adıge ve Abhaz yerleşim yerleri ve köyleri çoğu zaman birbirine yakın yerlerde bulunur ve gruplar arası sosyal ilişkiler yoğundur. Türkiye'nin kuzeybatısında yaşayan kırsal kesimdeki Gürcüler ve Abhazlar arasındaki ilişkinin barışçıl ve dengede olması dikkate değerdir. Gürcü diasporası geleneksel olarak Türk-Gürcü sınırının kuzeybatısında ve Kuzeybatı Anadolu'nun pek çok yerleşim yerinde yaşamaktadırlar. Gürcü diasporasının kültürel, demografik ve politik varlığı, yerel entelektüellerin çabalarına ve Gürcistan devletinin desteklerine rağmen Abhaz diasporasıyla karşılaştırıldığında daha az iddialı ve dinamiktir.

Abhazya-Gürcistan savaşının içeriği

Gürcistan-Abhazya Savaşı (14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993) Türkiye'deki pek çok Abhaz ve başka Kuzey Kafkasyalının genel olarak Abhazya ve Kuzey Kafkasya'ya olan birlik beraberlik hislerini ve endişelerini arttırdı. Medyada çıkan haberler ve Abhazya'dan Gürcistan'ın saldırıları hakkında arkadaşlar veya akrabalar aracılığıyla Diaspora'ya iletilen şok edici haberler, Abhazların 19.yüzyılda Kafkasya'daki Rus ilerlemesi dönemindeki gibi soykırıma maruz kalabilecekleri korkusunun yayılmasına sebep olmuştur. Sovyetlerdeki yeniden yapılanma (perestroika) ve açıklık politikası (glasnost) süreci, zaten diasporanın Abhazya ile iletişimini ve yarı romantik eve dönüş düşüncelerini kolaylaştırmıştı. Bu düşünceler de pek çok kişi tarafından paylaşılıyordu. Buna ilaveten, kültürel diaspora aktivizmi asimilasyon ve bazen de 1980 askeri müdahalesi gibi müdahalelere rağmen Türkiye'de de mevcuttu. Bu durum ve beklentiler göz önüne alındığında, temel olarak insani yardım örgütü olan Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi (KADK) 23 Ağustos 1992'deki savaşta Abhazya'ya yardım etmek için İstanbul Kafkas Abhazya Kültür Derneği'nde (İstanbul Caucasus Abkhazian Culture Association) bazı Abhaz ve başka Kuzey Kafkasya kökenli aktivistlerin gerçekleştirdikleri toplantıda kuruldu.

KADK bu tarihten sonra çok büyük önem kazandı. Bu kuruluş hem Abhazya hem de Türk

otoriteleri tarafından tanınan Abhaz yanlısı bir lobi organizasyonu haline geldi. Türkiye'deki Abhaz temsilcisi de KADK'da misafir edildi. Savaş boyunca, KADK Türkiye'de Abhazya'nın davasını tanıtmaya ve Cumhurbaşkanı, Hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve medya aracılığıyla insani yardım sağlamak için çalıştı. KADK Türkiye çapında yardım dernekleri ile İstanbul, Ankara ve Adapazarı'nda 1992'de mitingler organize etti. Bundan başka Kaf-Der (Kafkas Derneği); daha sonra Kaf-Fed (Kafkas Federasyonu), Kuzey Kafkas dernekleri aktif bir şekilde KADK'ı ve aktivitelerini destekledi. Binlerce insanın bu mitinglere katılması sadece Türk yetkilileri değil, aynı zamanda Abhazları ve Kuzey Kafkasyalıların kendilerini de şaşırttı. Abhazya'daki savaş Türkiye ve Abhazya arasındaki ilişkiler bağlamında, diasporanın politik bir faktöre dönüşmesine yardım etmiştir. Temel insani birlik ve politik aktivizme ek olarak, kızlar dahil pek çok genç Abhazya tarafında savaşmak için gönüllü olarak bölgeye gitmiştir. Süreç aynı zamanda, Türkiye, Ürdün, ABD, Avrupa (çoğunlukla Almanya) ve BDT ülkelerinde Abhaz toplulukların "diaspora içi" ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Dönemin Abhazya Devlet Başkanı Vladislav Ardzınba, 8.yüzyılda Abhaz Krallığı'nı kuran Abhaz Kralı Leon'un adıyla anılan Leon Decoration'u KADK'a çalışmaları sebebiyle hediye etmişti. Savaştan sonra, Ardzınba Şubat 1994'te diasporaya daimi bir temsilci göndermiş ve KADK'nın aktivitelerine devam edip Abhazya'nın Türkiye'deki Resmi Temsilcisi olmasını talep etmişti. Bunu takip eden süreçte, KADK daha büyük bir görünüme ulaştı. Aktiviteleri Türkiye ve Abhazya arasındaki anlaşmaları sürdürmek, Türkiye'nin sınırlarını çizdiği resmi Gürcistan - Abhazya barış görüşmelerinde yer almak ve Türkiye'de Abhazya meselesiyle ilgilenen tüm yabancı delegasyonlarla görüşmeyi içermeye başladı. Bu ilişkiler, İngiliz Büyükelçisinin Gürcistan'a, ABD büyükelçisinin BDT ülkelerine ve Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze'nin 2001'deki Türkiye'ye yaptığı gezileri de içeriyordu. BDT aynı zamanda Abhazya'nın sorunlarını daha geniş bir top-

luluğa anlatmak için AB, AGİT, BM ve UNPO ve başka uluslararası kuruluşlarla da iletişim kurmuştu. Abhazya sorununa dair tüm belgeleri içeren bir arşiv de komite tarafından hazırlandı. Gürcistan-Abhazya savaşı sırasında diasporanın aktiviteleri Abhazların davasını anlatma açısından görece başarılıydı. Ancak bu, asla Türk otoriteleri üstünde Türkiye'nin Gürcistan üzerindeki dış politikasına etki edecek bir değişime yol açmadı. Türk resmi politika çizgisi, Abhazya sorununu diasporanın aksini söylemesine rağmen Gürcistan'ın iç sorunu olduğu fikrini sürdürmeye devam etti. Her şeye rağmen, tüm bu süreç Abhazya ile kültürel, politik ve ekonomik ilişkileri geliştiren, diasporaya modern Soğuk Savaş sonrası kültürel ve siyasi bir bilinç kazandırdı⁵.

1.3. Başaran Koleji

Özel bir Türk Lisesi olan Başaran Koleji, savaşın bitmesinden iki yıl sonra kapılarını 1995'te açtı. Kolej, ambargonun Türkiye ile iletişimi kestiği dönemde ne suyu ne elektriği olan çok zor şartlar altında makul bir eğitim veren bir okul olarak faaliyete başladı. Başaran Koleji o yıllarda iki yabancı dil eğitimi veren ve içinde bilgisayar bulunan tek okuldu. Öğretmenler Psou nehrini geçip Abhazya'dan çıkmak için günlerce, bazen haftalarca Adler sınırında beklemek, zaman zaman Rus sınır görevlilerine rüşvet vermek zorunda kalıyorlardı. Günümüzde Başaran iyi bağlantıları olan ve Abhazya hükümeti tarafından desteklenen, iyi bilinen bir eğitim kurumu durumundadır. Abhazya ile bağlantısı olan Türk işadamlarının çoğunun koleje yakın bağları vardır.

Abhaz Başaran Türk Koleji, deniz kıyısı ve dağlar arasında, Rusya Federasyonu sınırına 15 kilometre uzakta bulunan Tsandrips'h'teki Gagra kasabasında kuruldu. Bu okulun bütün gerekli araçlarıyla bir yatılı okulu, iyi kurulmuş bir kampüsü, yemekhanesi olan yurdu ve spor kompleksleri mevcuttur. Kolej yalnızca erkek öğrenci kabul ediyor. Öğrenciler zorlu bir sınavın ardından Başaran Koleji'nde eğitim görmeye hak kazanırlar. Müfredat beş yıllık bir

süreyi içermektedir. İlk yıl, öğrenciler yoğun iki dil eğitimi alırlar: Türkçe ve İngilizce dersleri hazırlık sınıflarında ana dersler, matematik ve fizik dersleri Rusça ve İngilizce, sosyal ve sosyal bilimler dersleri Rusçadır. Öğrenciler ayrıca Abhaz ve Türk dili ve edebiyatı dersleri alırlar. Genç ve aktif öğretmenler ve eğitimciler öğrencilere yakından yardımcı olmaktadır. Kolej pek çok geniş kapsamlı faaliyetler organize etmektedir: Sosyal kulüpler, spor olanakları, bilgisayar merkezi, dans ve koro gibi. Başaran öğrencileri Abhazya'daki yarışmalarda genellikle çok başarılı olmaktadır.

Kolejin fiilen yaklaşık 200 öğrencisi vardır. Okul, her yıl 25-30 mezun verir. Toplam mezun sayısı da 292'ye yükselmiştir. Kolej mezunlarının 67 tanesi Türkiye, 150'si Rusya Federasyonu, 67 tanesi Abhazya ve ayrıca Avrupa'daki (Polonya, İtalya vs.) üniversitelere girmiştir. Başaran mezunlarının tercih ettiği en popüler fakülteler: Ekonomi, uluslararası ilişkiler, turizm, bilgisayar mühendisliği ve idari bilimlerdir. Birçok öğrenci girdikleri üniversitelerden mezun oldu. Profesyonel hayatlarına özel sektör, devlet kurumları ve geri dönüş komiteleri gibi yerlerde çalışarak başladılar. Bu mezunların pek çoğu Rusya Federasyonu'nda çalışmaya başladı ve bir tanesi de akademik kariyere başladı. Birkaç yabancı dil konuşan Başaran mezunları işverenler arasında son derece rağbet gören gençlerdir. Başaran Koleji, her yıl mezunlarını Sohum'da bir restoranda bir araya getirir. Gelecekteki plan, önce internet ortamında ve daha sonra merkezler sayesinde Başaran mezunları ağı kurmaktır.

Türkiye'de öğrenim gören Başaran mezunları, Abhazya diasporası ve Abhazya'nın kendisi arasında bir tür köprü görevi görmektedir. Sayıca az olmalarına rağmen, Türkiye'de öğrenim gören 64 öğrenci önemli bir rol oynar. Bire bir iletişimler iki toplum arasında klişeler yüzünden oluşan buzların kırılmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye'de saygın üniversitelere girip yabancı dil konuşan ve Abhazya'dan gelen bu Abhaz öğrenciler, Abhazya gençliği hakkında son derece olumlu bir izlenim bırakmaktadır⁶.

2. Abhazya'nın İzolasyonu: BDT Ambargosundan Rusya Federasyonu'nun Yaptırımları Tek Taraflı Olarak Kaldırmasına, 1996-2008

2.1. Bir Bakışta Abhazya

Günümüz Abhazya bölgesinin sınırları, Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında çizildi. 8600 kilometre karelik bölge, Kuzey'den Transkafkasya Dağları, Güney'den Karadeniz, Batı'dan Transkafkasya düzlükleri ve Doğu'dan Krasnodar bölgesi tarafından sınırlanır. Akdeniz iklimiyle Abhazya, iklimin sert olduğu dünyanın bu kısmında bolluk ülkesi olarak bilinmektedir. Bu bölgeye her zaman kıskanılan bir gözle bakılmıştır; Moskova ve Güney Kafkasya arasında öncelikli bir iletişim eksenini, uzun bir sahile sahip, doğal bir istihkâm hattı, tarım, madencilik ve turizmde zengin bir bölgedir.

Sovyet dönemi boyunca, Abhazya Sovyetler Birliği'nin en zengin bölgelerinden birisiydi. Ulusal ekonomi tarım, hafif endüstri, madencilik, elektrik üretimi ve turizme dayanıyordu. Temel tarım ürünleri turunçgiller, çay, tütün, zeytin, incir, fındık, defne yaprağı, şarap ve diğer içecekler, bal ve peynirdi. Ormancılık ve balıkçılık da önemliydi. Sovyet zamanlarında, Abhazya SSCB'nin çay ihtiyacının %20'sine kadar olan kısmını karşılıyordu. Abhaz köylüleri 120.000 tondan fazla turunçgiller (en çok mandalina), 110.000 ton çay yaprağı, 14.000 tona kadar aromalı tütün ve aşağı yukarı 14.000 ton üzüm üretiyorlardı. Bu ürünler büyük oranda ihraç ediliyordu. Hafif endüstri kopya makineleri, gaz torbaları, radyo ve telefonlar, büyükbaş hayvanlar için karıştırılmış besinler, kimyasal ürünler, tekstil ürünleri ve ayakkabı ürettiyordu. Bunun yanında, kömür madenciliği ve inşaat işletmeleri de mevcuttu. Abhazya'nın ekonomisi genelde geniş Sovyet pazarlarına yönelmişken, Gürcistan'ın geri kalan yerleriyle olan ekonomik işbirliği sadece ulaşım ve enerji sektörlerinde belirgindi. Abhazya'nın tropikal iklim özelliğine sahip doğası, karla kaplı yüksek dağları ve sıcak Karadeniz, önceleri her yıl yüz binlerce turist çekmekteydi. Oteller ve sağ-

lık merkezleri bir defasında 25.000 kişiye kadar turisti barındırabiliyordu. Ünlü dağ gölü Ritza, günde 10.000 turist tarafından ziyaret edilirdi. Dünyanın en derin mağaralarından olan Yeni Afon mağarası, günde 3.000 kişi tarafından ziyaret edilirdi. Sohum maymun parkı günde 5000 turist tarafından ziyaret edilirdi⁷.

Ateşkes anlaşmasının üzerinden 15 yıl geçmesine rağmen bu zengin doğa, yakılmış ve dağıtılmış evleri, okulları, kreşleri, yağmalanmış fabrikaları, havaya uçurulmuş köprüleri, yolları ve tünelleri gizlemeye yetmemektedir. Yatırımların büyük çoğunluğu askıya alınmış durumdadır. Tarım sektöründe pek çok çiftlik ve tarla savaş sebebiyle yok edilmiş durumdadır. Buraların restorasyonu ve yeniden işlenmesi yıllar sürecektir. Dahası, Güney Abhazya'daki ekili alanlar yoğun şekilde mayınlı. Resmi bilgilere göre, savaş yüzünden meydana gelen toplam maddi zararın miktarı yaklaşık 11.3 Milyar Dolar civarında. Tarım sektöründe, turuncgiller üretimi 100-120.000'den 30.000 tona, çay üretimi 80-100'den 5-6.000 tona, tütün üretimi 6-7.000'den neredeyse sıfıra düştü. Sanayi üretimi de ciddi biçimde yara aldı. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından önce, 500'e yakın sanayi firması Abhazya bölgesinde faaliyetliydi. Bunlar 30.000'den fazla iş gücüne denk geliyordu. Bugün, endüstriyel üretim savaş öncesi seviyenin yalnızca %5'ine denk geliyor. Sanayi sektöründe istihdam edilen işçilerin sayısı, neredeyse 10 kat azaldı: 30.000'den 2.500'e...

Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Abhaz-Gürcü savaşı turizm sektörü için de yıkıcı oldu: 1990'ların sonuna kadar tüm faaliyetler tamamıyla durmuştu.

2.2. Deniz ve kara ambargosu, 1996-2001

8 Ekim 1993'te Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze, ülkesinin BDT üyeliğiyle ilgili çekişmesini açıkladı. Şubat 1994'te, Gürcistan ve Rusya Federasyonu, en önemli maddesinin Rus ordusunun Gürcistan'da tekrar askeri üslere sahip olma hakkının olduğu bir "Karşılıklı Dostluk ve İşbirliği" anlaşması imzaladı. Ancak,

Gürcistan parlamentosu anlaşmayı onaylamayı reddetti. Gürcistan'ın Rus ordusunun 1994'te Çeçenistan'ı işgalinde verdiği resmi destek iki ülkeyi birbirine daha da yaklaştıracaktır.

19 Ocak 1996'da BDT Başkanları Konseyi, Abhazya'ya ekonomik yaptırımlar uygulayan ve bu ülkeyi politik yalnızlığa iten "Abhazya/Gürcistan Çatışması Çözüm Önlemleri" kararını kabul etti. Karar çok sert bir şekilde, ilk paragrafta "*Mülteciler ve ülkesinde yerlerinden edilmiş kişilerin güvenli bir şekilde dönüşlerine ve konunun siyasi yollardan çözülmesine engel olan Abhaz tarafının yıkıcı tutumu..*" diye başlamaktadır ve 6. paragraf, BDT'ye üye devletlerin Gürcistan Hükümeti onaylamadığı müddetçe "*Abhaz yetkilileriyle ekonomik, mali ya da ulaşım anlaşmaları yapmayacaklarını*" ve "*Abhaz Yetkilileriyle resmi bir iletişimleri olmayacağını*" ifade ediyor. 31 Ocak 1996'da kabul edilen bir devlet başkanlığı kararıyla, Gürcü hükümeti "*Abhazya bölgesindeki limanları, liman noktaları, deniz hudutları ve Gürcü-Rus sınırlarının, bu hükümde belirtilen insani yardım taşımacılığı dışında her türlü uluslararası geçişe kapatılacağını*" açıklamıştır.

19 Eylül 2003'te, BDT Devlet Başkanları bağımsızlık yanlısı rejimi desteklememekteki kararlılıklarını ve 1995-1996'de BDT Başkanları Konseyi tarafından kabul edilen karar uyarınca, Gürcü hükümetinin rızası olmadan Abhaz tarafıyla ekonomik ilişkilere veya resmi görüşmelere girmeyeceklerini ifade eden bir bildiriyi kabul etmişlerdir. Abhazya üstünde asla bir uluslararası ambargonun olmaması ise dikkate değerdir:

Söz konusu BDT kararı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarında da asla desteklenmemiştir.

BDT kararının sonucu olarak bu tanınmayan cumhuriyet dış dünyadan neredeyse tamamen koparıldı. Havaalanı dış uçuşlara kapandı ve tren yolunun sadece Abhazya sınırları içinde ulaşımına izin verildi. Abhazya limanları yolcu gemilerine kapatıldı ve Abhaz gemileri Türkiye'den mal getirmek için limandan ayrı-

lamadı. Abhaz vatandaşların sınır ötesi hareketlerini ciddi derecede sınırlayan Abhaz-Rus sınırı için özel düzenlemeler getirildi. Nüfusun çoğu sınır ötesinde yaptıkları ufak tefek ticaretle geçindiği için bu durum bu insanları ekonomik yönden ayakta kalmalarını sağlayacak ana kaynaktan yoksun bırakmış oldu. 16-65 arası askerlik yaşındaki erkeklerin sınırdan Rusya Federasyonu'na geçmeleri tamamıyla yasaklandı. Bu yasaklama kadınları ekonomik hayata itmiş oldu. Birçok Abhaz kadını Psou nehrinden mal taşımaya, dükkân açmaya ve iş alanlarını geliştirmeye başladı. Yulia Gumba tarafından başkanlığı yapılan Abhazya İşkadınları Birliği, topyekûn ambargonun karanlık döneminde kuruldu.

Gürcü-Abhaz savaşından yıkılan ekonominin bu kritik durumu, topyekûn bir ekonomik ve sosyal çöküş yaratan Rus-Gürcü deniz ve kara ablukasıyla daha da kötüleşti. Resmi olarak kapatılmış sınırlardan yapılan ufak miktardaki kayıt dışı ve mevsimlik mandalina ve fındık satışı halkın bir bölümünün hayatta kalması için ellerindeki tek küçük geçim kaynağı idi.

2.3. İzolasyon düzeninin aşamalı olarak tek taraflı kaldırılması, 2001-2008

Rusya Federasyonu bu izolasyon düzenini 2000 yılından itibaren yavaş yavaş kaldırmaya başladı ve Abhaz sınırındaki düzenlemeleri hafifletti. Askerlik çağındaki erkeklerin sınırın öteki tarafına geçişinin yasaklanması uygulaması 2000'de kaldırıldı ve BDT vatandaşlarının Abhaz bölgelerine girmelerine izin verildi. Nisan 2006'da Rusya Federasyonu çift girişli Rusya vizesi sahibi BDT vatandaşı olmayanların Abhazya'ya geçmelerine izin verdi⁸. Alınan bu önlem Abhazya ve Türkiye arasındaki birebir iletişimi de hızlandırdı.

Rus vatandaşlığı meselesi

Abhazlar, diğer eski Sovyet ülkelerinin yeni vatandaşlık belgelerini almalarından uzun süre sonra bile hala Sovyet dönemi pasaportlarını taşımaktadırlar. Savaştan sonra, Gürcistan pa-

saportuna başvurmak bir seçenek olarak neredeyse hiç düşünülmemektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra da SSCB pasaportları geçerli olduğu için bu durum Rusya Federasyonu'nu Abhazların seyahat edebilecekleri "dış dünyadaki" tek ülke kılmıştır. Bazı Abhaz yetkililer ve sivil toplum gönüllüleri, BM'nin sorun çözümlene kadar geçici olarak Abhazlara uluslararası seyahat belgesi temin etme ihtimalini düşünmüşlerdi ama bu gerçekleşmedi. Bunun için Gürcülerin onayı gerekiyordu, o yüzden bu talepler reddedildi.

Rusya Federasyonu'nun yönetici kadrosu, 2000'den sonra Abhaz kökenli vatandaşlara Rusya Federasyonu vatandaşlığı hakkını tanıdı. Bu süreç Nisan 2002'de Rus Duma'sı (alt parlamento) tarafından kabul edilen Vatandaşlık Yasası ile hızlandı. 2002 Haziranı sonunda, yaklaşık 150.000 Abhaz vatandaşı daha önceden Rus vatandaşlığı alan 50.000 kişiye katıldı. Abhaz nüfusunun %70'i Rusya Federasyonu vatandaşı oldu⁹. Abhazya'da verilen Rus pasaportu dışarıda yaşayan Rus vatandaşlarına verilenlere benziyordu ve Rus ikametgah kaydını içermiyordu. Rus vatandaşlığına başvurmak için sebepler çok çeşitli olabilmektedir. Bazıları, Abhazya'dakinden yaklaşık elli kat daha yüksek olan Rus emekliliğini almak istediklerini söylemektedirler. Rus işçi pazarına ulaşmak da önemli sebeplerin başında gelmektedir. Gürcistan Rusya Federasyonu'nu Abhazya'yı topraklarına katmakla suçluyor: Duma üyelerinin Rus pasaportu taşıyan Abhazların Rus vatandaşları olduğunun sık sık altını çizdikleri açıklamalar yaptıkları doğrudur. Her şeyden öte, Rus vatandaşlığı Abhazlara hareket özgürlüğü ve devletsiz (vatansız) durumundan kurtulma imkânı sağlamıştır. Kendileri Abhazya'nın içinde sıkışıp kalmışken diğer insanların tüm dünyayı dolaşma şanslarının olması fikri özellikle genç nesillere son derece adaletsiz görünmektedir.

Soçi-Sohum tren yolunun tekrar açılması

12 yıllık kesintiden sonra, Sohüm-Soçi-Moskova tren yolcu taşıma hattı 25 Aralık 2002'de tekrar açıldı. 2002'nin sonlarından bu

yana, Rusya Federasyonu'nun Adler kasabası ile Sohum arasında küçük ölçekli bir tren hattı işliyordu. Ancak, Abhazya tarafındaki bozuk altyapı sağlıklı ulaşımı engelliyordu. Demiryolu alt yapısı devlet tarafından idare edilen Rus Demiryolu Şirketi tarafından onarıldı. 10 Eylül 2004'te, Moskova ve Sohum arasındaki trenyolu, 200 yolcusunu Adler¹⁰ kapısından Moskova'ya ulaştırarak tekrar hizmete girdi. Demiryolu hattının yeniden işlev kazanması, Rus Dışişleri Bakanlığı tarafından, Gürcistan ve Ermenistan'ı da içeren bütün Güney Kafkasya'ya faydalı bir gelişme olarak lanse edildi. Açılış günü büyük kalabalık 120 kilometrelik demiryolu hattının devreye girmesini kutlamak için tren garındaydı. Gürcü-Abhaz savaşının başladığı, 14 Ağustos 1992 tarihinden beri Soçi'den Sohum'a sefer yapan ilk banliyö trenini karşılamaları için 25 Aralık günü çocuklara çiçek ve bayrak taşımaları, geleneksel ekmek ve tuz sunmaları için okullarından izin verilmişti.

Sohum merkezli Okno araştırma şirketi tarafından geçen yılın sonunda yapılan kamuoyu yoklamasında, Rusya Federasyonu ile tren hattının yeniden faaliyete geçmesi "2002 Yılı'nın En Önemli Olayı" seçildi. Bu da parlamento sözcüsü Nugzar Aşuba'nın "Abhazya'nın ekonomik izolasyonu bizi öyle bir durumda bıraktı ki banliyö treninin sefere girmesinden dolayı sanki bir çeşit uzaygemisi fırlatmışız gibi mutluyuz" açıklamasını yapmasına yol açmıştı¹¹.

Sohum'un merkezinde pırıl pırıl beyaz bir tren garı durmaktadır. Abhazya'nın suluboya resimli bekleme odalı istasyonu, rota üzerindeki tren işletim hakkına da sahip olan Soçi Ulaşım Şirketi'nin eseridir. Rota, Abhazya'nın tren istasyonu ile yapılan anlaşma altında faaliyet göstermektedir.

Rusya Federasyonu'nun Abhazya'ya yaptırım uygulayan BDT anlaşmasından çekilmesi, Mart 2008

Rusya Federasyonu'nun idari birimleri Eylül 2003'ten itibaren Abhazya yetkilileri ile

işbirliği anlaşmaları imzalamaya başladılar. Rusya Federasyonu'nun yasal işletmelerine Abhazya'da uygun kurumlar ve kişilerle işbirliğine gitmelerine izin verildi. Ancak, Rusya Federasyonu Mart 2008'den önce yaptırımları kaldırdığını resmen ilan etmedi. Bu resmi açıklamanın olmaması ve belirsizlik, Rusların yaklaşımlarına çekingenlik unsuru kattı. Bu durum Abhaz tarafında çok iyi biliniyordu. Ekim 2004'teki devlet başkanlığı seçimleri sonrasındaki olaylar da bu korkuları haklı çıkardı. Kremlin, muhalefet kanadının adayı Sergey Bagapş'a zafer getiren devlet başkanlığı seçimlerini tanımayı reddetti. Sınır noktalarını ve tren yolu bağlantısını kapattı. Seçim sonrası gerilimin artması yüzünden haklı çıkarılan bu karar, Abhazya'daki halkın çoğunluğunun ana gelir kaynağı olan portakal ve mandalinaların Rusya Federasyonu'na ihracatını en yüksek satış dönemlerinde durdurmuş oldu.

Rus yetkililer yaptırımları tek taraflı kaldırmalarına uluslararası bir görünüm vermeye ancak Mart 2008'de karar verdi. Rus Dışişleri Bakanlığı 6 Mart 2008'de Gürcistan'ın serbest bölgesi Abhazya üzerinde yaptırım uygulayan 1996 BDT anlaşmasından "değişen durumlar" nedeniyle çekildiğini belirten bir açıklama yaptı. Açıklama, ülkelere dönmek isteyen pek çok Gürcü'nün bunu yaptığını, diğerlerinin yapmasındaki öncelikli engelin de Gürcistan'ın Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından teklif edilen kayıt için gerekli kurallara uymayı reddetmesi olduğunu belirtti. Açıklama ayrıca, Gürcistan'dan farklı olarak Abhazya'nın sorun çözümünde "yükümlülüklerini yerine getirdiğini" ve "çatışma alanında güveni ve güvenliği artırmaya dönük pratik adımları atmaya hazır olduğunu" belirtiyordu. Rusya Federasyonu diğer BDT devletlerinin de bunu takip etmesi talebinde bulundu.

Gürcü yetkililer, Rusya Federasyonu'nun Abhazya¹² üzerindeki ekonomik ambargoyu kaldırmasını "ahlak dışı ve tehlikeli" bularak kınadı ve Rusya Federasyonu'nun bu hareketini Gürcü bölgesinin resmen işgaline doğru bir adım olarak yorumladı. Rusya Federasyonu'nun kararı, Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiği 17 Şubat 2008'i takip eden bir

dizi sert açıklamanın ardından geldi. Gürcü uzmanlar kararın zamanlamasına dikkat çekmektedirler: Rusya Federasyonu'nun bu kararı özenli bir şekilde NATO'nun 6 Mart'taki Gürcistan'a Üyelik Eylem Planı (MAP) verip vermemeyi tartıştığı güne denk getirilmişti.

Havaalanının açılması ve Soçi Olimpiyatları

Sohum Babuşera Havaalanı Gürcü – Abhaz savaşının sonundan bu yana kapalıydı. Bir BM ajansı olan Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, havaalanının yeniden açılmasının buraya gelen havayolu şirketlerinin yaptırımlarla karşı karşıya kalabileceklerini belirtti. Rusya Federasyonu'na doğrudan uçuş sorununun çözülmek üzere olduğuna dair bir açıklama geldi. Abhaz yetkililer teknik düzenlemelerin turist

sezonundan önce tamamlanacağını belirttiler. Havaalanı şehir merkezine yaklaşık 25 dakikalık bir mesafede bulunmaktadır. Bu havaalanı, çift yönlü pistiyle Soçi'de tatil zamanı yaşanan aşırı hava trafiğini hafifletebilir. Sohum havaalanı geçmişte SSCB'nin en aktif ikinci havaalanıydı. Soçi havaalanının Olimpiyat Oyunları boyunca yaşanması beklenen yoğun hava trafiğini karşılayacak bir kapasitesi bulunmamaktadır. Dahası, dağlık alana yakın olan havaalanı manevralar için de uygun şartları sunamamaktadır. Havaalanı hava koşulları yüzünden sık sık kapatılmaktadır¹³. Abhazy devlet başkanı Sergey Bagapş, Soçi'de Vladimir Putin ile yaptığı görüşmeden sonra 15 Mayıs 2009'da, havayolunun ve demiryollarının işletim haklarının on yıllık dönem boyunca Rusya Federasyonu'na devredildiğini açıkladı¹⁴.

Rusya tarafından tanındığından beri Abhazy için ne değişti?

Kemal Tarba

Meydana gelen en önemli etki, Ağustos 2008'deki olayların getirdiği büyük yankıydı. Politikacılar, gazeteciler, STK'lar, karar alıcılar, Wikipedia'ya bakan sıradan insanlar: "Abhazy nedir? Abhazy Nerededir? Bölgedeki sorunun kaynağı nedir? Çözümün önündeki engeller nelerdir?" gibi sorular sormaktadır. Geçen sürede, Ban Ki-Moon/æbkezi ə/ seslerinin nasıl telaffuz edeceğini ve Condoleezza Rice da burayı haritada çabucak bulmayı bile öğrendi.

Gürcistan ile 1992-93 arasında yapılan savaştan beri Abhazy'dan çok sık olarak haberlerde, bloglarda, siyasi yorumlarda bahsedilmedi. Aynı insanların ve organizasyonların katıldığı görüşmelerden hiç sonuç çıkmadı. Uygulanan ambargo yüzünden çok zor insani koşullar altında, ekonomik gelişmenin yapı taşı olan para, insan ve malların özgürce dolaşmadığı 15 yıl geçti. Ağustos 2008'de uluslararası toplumun bu küçük toprak parçasına olan körlüğü değişti: "Abhaz sorunu" artık göz ardı edilemezdi. İnsanlar bu konu hakkında konuşmaya başladı, tartışmalar ve değerlendirmeler birbirini izledi. İşte bu rapor da, bahsedilen sürecin bir nevi parçasıdır

Yukarıda tarif edilen dış faktörlerin yanında, Abhazy'nın farkına varılması, uzun dönemde Abhazy'nın olgunlaşmış bir devlete dönüşmesinde önemli rol oynayacak iç süreçlere yol açmıştır. Bu süreç, ulusal kimliğin çerçevesinin oluşmasında önemli bir psikolojik adım durumundadır. Ulusal kimlik düşüncesinin yükselmesinin önemli bir başka sonucu da, her bir vatandaşın uzun vadede plan yapmasını engelleyen geleceğe dair uzun süre devam eden inançsızlığın sona ermesidir. Bölgedeki en büyük ülkeden gelen tanınma güvenlik garantisini beraberinde getirdi. Bu da ekonomik hareketlilikte artışla sonuçlandı.

Abhazya'nın Rusya Federasyonu tarafından tanındığı 26 Ağustos 2008'in üstünden on ay geçti. Ancak, günlük etkiler henüz gözle görülür değildir. Tanınma hareketi, sadece devletten devlete ilişkilerin düzenlenmesini değil vatandaşların da vatandaşlık haklarının uygulanmasını gerektirir. Şu ana kadar, Abhazya ve Rusya Federasyonu pek çok anlaşma imzaladı, elçilikler açıldı ve devlet nezdinde de pek çok belge resmiyete kavuştu. Ancak, sıradan insanların günlük yaşamına geldiğimizde yasal anlamda çok fazla şey değişmedi.

Örnek olarak, Abhaz pasaportları Rus gümrükleri tarafından hala tanınmamaktadır. Abhazlar Psou sınırından geçerken Rus pasaportlarını göstermek zorundadırlar ve hatta eski tip Sovyet pasaportları bile geçerlidir ama Abhazya pasaportları değildir. Ben de Abhazya pasaportumu Rusya Federasyonu'nda kullanmayı denedim. Bir banka hesabı açtırmaya çalışırken, banka yetkilileri kayıt yapamadılar çünkü programın ülkeler listesinde "Abhazya" diye bir ülke yoktu. İşyerim beni Abhazya pasaportuma göre kayıt etmeyi kabul etmedi. Çünkü, bu durumda kayıt bölümüne yabancı vatandaş olarak kayıt olmam gerekiyordu ve Rusya Federasyonu göçmen servisi de hala Abhazya pasaportlarını kaydetmiyor. Bütün bu olanlar benim Abhazya'nın tanındığı ve pasaportumu kaydetmeyerek Devlet Başkanı'nın kararıyla çeliştiklerini söylememin arka planında gerçekleşti. Ancak, tartışma fayda etmedi. Benzer bir şekilde, Rus Kilisesi de Abhazya Kilisesi'ni Gürcistan Kilisesi'nden bağımsız olarak kabul etmiyor. Rus Ortodoks kilisesinin belirttiği gibi, "*Başkan Abhazya'yı tanımış olabilir ama biz tanımıyoruz*".

Diğer taraftan, bu alanda ilerleme de kaydedilmiştir; Moskova-Soçi uçak biletimi Abhazya pasaportumu kullanarak satın aldım, ama daha da önemlisi, Rusya Federasyonu'nda 'Abhazya-Export' adlı şirketin kaydını Abhazya pasaportumun üzerine yaptırmayı başardım. Bir sonraki hedefim değerli pasaportuma Nikaragua vizesini almak olacaktır.

Rusya'daki devlet makamları şaşkın görünüyor; gümrük, kilise gibi muhafazakar kurumlar henüz Abhazya pasaportunu tanımak istemiyorlar. Ancak bazı kurumlar, örneğin havayolları gibi, artık Abhazya pasaportlarıyla işlem yapıyorlar. Moskova-Soçi uçağına binerken havalimanındaki memurlar pasaportuma önce şüpheyle baktılar, ama sonra ne olduğunu anlayıp gülümseyerek beni tebrik edip, iyi yolculuklar dilediler.

Bu yaz turizm mevsimi Abhazya'da çok hareketli geçti.. Son 16 sene içinde Gagra ve Pitsunda sahillerinde ilk kez yer bulunamıyordu. Tek sebep tanınma değildi. Mali kriz ortamı Abhazya gibi ucuz tatil beldelerine ilgiyi arttırdı. Netice itibarıyla 2009 yazında Abhazya'ya gelen turist sayısında kayda değer bir yükseliş tespit edildi.

3. Rusya Federasyonu ile Ekonomik Bütünleşme Süreci

3.1. İzolasyonun hafiflemesiyle birlikte aşamalı canlanma

Ekonomik yaptırımların aşamalı şekilde kalkması ekonomik ve toplumsal durumu iyileştirdi. İzolasyondan yavaşça sıyrılan Abhazya,

Rusya Federasyonu ekonomik sahasıyla bütünleşmeye başladı. Abhazya'da kullanılan para birimi Rus rublesidir. 1998 mali ve ekonomik krizinden sonra Rus rublesinin büyük değer kaybı ve izolasyon düzeninin yavaşça kalkması, Abhaz ekonomisine tavan yaptırdı. Devalüasyon Rus tüketicilerinin turunçgiller, fındık, hurma gibi Abhaz ürünlerine olan talebini önemli

ölçüde değiştirdi. Ayrıca, 2003'te nüfusun çoğunluğu Rus vatandaşı oldu. Emekli insanların çoğu Rus emeklilik maaşı almaya başladı. Rusya Federasyonu Emekli Bütçesi'nden Abhazy'a yapılan yıllık ödeme Abhazy devlet bütçesinin yarısından fazlasına denk gelerek toplamda 20 Milyon Doları aştı.

1999-2006 arasında, yıllık ortalama dış ticaret büyümesi %32'ye ulaştı. Yıllık üretim artış oranı yaklaşık %20 civarlarında oldu. Bugün, Abhazy'nın en önemli ihracat ürünleri mineral suyu, kok kömürü, mermer, kireçtaşı, granit, çimento, bakır, kurşun, çinko, altın, gümüş ve barittir. Psou nehrinin öteki tarafında Rusya Federasyonu ve Karadeniz'in karşı tarafında Türkiye ile önemli bir ticaret mevcuttur. Şu anda, Abhazy'nın en büyük ticari ortakları Rusya Federasyonu ve Türkiye'dir. İthalat ürünlerinin %60'ye yakını Türkiye'den gelmektedir, Abhaz ticaret mallarının %45'i Türkiye'ye ve %54'ü Rusya Federasyonu'na gitmektedir¹⁵.

Turizm

Rus rublesinin değer kaybı yüzünden, orta sınıf Rus turistleri için uluslararası turistik yerler daha az ekonomik olmaya başladı. Bu da Sovyet zamanlarının Karadeniz sahillerindeki tatil yerlerine yeniden ilgi duyulmasına yol açmıştır. Abhazy, Kırım'ın çok ötesinde en ucuz tatil merkeziydi. Aslına bakılırsa, Türkiye ve ya Mısır'a seyahat etmeye gücü yetmeyen ve savaş kalıntıları arasında güneş banyosu yapmaya hevesli olanlar Abhazy'ya dönmeye başladılar. 2008'de Abhazy'yı ziyaret eden turistlerin toplam sayısı Abhaz nüfusunun 7 katı olan 2 milyona ulaştı. Abhazy'ya gelen üç çeşit turist bulunmaktadır: Turla gelen, uçuş biletlerini ve otellerini seyahat acenteleri yoluyla ayarlayan turistler, "dykari" (kampçı) denen ve özel evlerde oda kiralayan turistler ve aslında Soçi bölgesine gelip bir günlüğüne Abhazy'nın turistik yerlerini (Novi-Afon, Ritza gölü, Pitsunda vs.) görmeye gelen turistler. Bu üç tür turist tipinin tamamı Abhazy ekonomisinin değişik kısımlarını beslemektedirler. İlk kısım seyahat acentelerine ve otellere para ödemektedir (bu

da sonunda vergilere dönüşür), ikinci tip turistler doğrudan vatandaşlara para ödemektedir, "yatak" ücretleri sezona bağlı olarak 200 – 400 ruble arasında değişir (8-12 Dolar), bu ödemeler genellikle vergilendirilmez ve üçüncü tip turistler seyahat ve tur acentelerine, gezi yerlerine, hediye dükkânlarına ve restoranlara katkı sağlamaktadır.

Rusya Federasyonu'na yapılan şarap ihracatı

Mart 2006'da Gürcü ve Moldova şarabına uygulanan Rus ambargosu Rus pazarlarındaki Abhaz ürünlerini de etkiledi. Eskiden Abhaz şarap şişeleri Rusya Federasyonu'na Gürcü barkotlarıyla ithal ediliyordu. 2005'te yasak yürürlüğe girmeden önce, 50 milyon Gürcü şarabı ve 1 milyon Abhaz şarabı Rus marketlerinde satılıyordu. Ekim 2007'de Moldova şaraplarından sonra, Abhazy devletinin tekelinde olan Abhazy Şarap ve Suları ürünlerinin, Rus *Rospetrebнадзор* tarafından Rus marketlerine girmesine izin verildi. 10 çeşit şarap¹⁶ ve bir brendi şu an Rus barkotlarıyla Rus pazarlarına ithal ediliyor. 2005'te kurulan Yupshara şirketi Abhazy Şarap ve Suları tarafından üretilen şarap ürünlerinin Rusya Federasyonu'ndaki dağıtıcısıdır¹⁷.

3.2. Abhazy'nın Rusya Federasyonu tarafından tanınmasından sonra çizilen yeni yasal çerçeve

Dimitri Medvedev ve Sergey Bagapş tarafından 17 Eylül 2008'de imzalanan '*Rusya ve Abhazy Arasında Müşterek Destek ve İşbirliği Çerçeve Anlaşması*' Rusya Federasyonu'nun Abhazy ve Güney Osetya'yı tanımamasının ardından, ilişkileri resmileştirmede temel oluşturma amacını gütmektedir. Anlaşma, bir Gürcü saldırısı durumunda Rus askeri garantisi sağlamaktadır. 26 Ocak 2009'da Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev, Rusya Federasyonu'nun Abhazy, Gürcistan ve Güney Osetya ile olan devlet sınırlarını belirlemek için Alexander Golovin'i özel temsilcisi seçti. 30 Nisan 2009'da '*Rusya Federasyonu ve Abhazy Cumhuriyeti arasında Abhazy Cumhuriyeti'nin devlet sınırla-*

rını korumak için Ortak Çaba Anlaşması'na atılan imza tasarıyı garanti altına aldı: Rusya Federasyonu'nun Abhazya sınırlarını korumaya yardım etmesinin yanında, imza sahipleri birbirlerine karşılıklı olarak askeri üs kurma haklarını temin etmişlerdir. "Abhazya ile yapılan anlaşma Abhaz tarafı kendi sınır koruma kuvvetlerini oluşturana kadar, sınırlarını koruması için Rusya Federasyonu'nu kendi güvenliği açısından yetkili kılmıştır" şeklindedir¹⁸.

Rusya Federasyonu ile yapılan 30 Nisan 2009 anlaşması uyarınca yaklaşık 800 Rus sınır koruma görevlisi 160 kilometrelik Abhaz ve Gürcü "devlet sınırı" boyunca görev yapmaktadır¹⁹. Rus Sınır Koruma Servisi iki birimden oluşmaktadır. Bir tanesi Gal bölgesinde ana karargâhtaki kara sınırından sorumlu, diğeri de Gagra'daki ana karargâh ile deniz çevresinden sorumludur. Rus Sınır Koruma Servisi'nden yapılan açıklamaya göre, Abhazya tarafından devralıncaya kadar toplamda 20 sınır geçiş noktası hizmet verecektir. Yapısal düzenleme süreci biter bitmez, Rus sınır korumaları Abhaz ve Gürcü kuvvetleriyle birlikte sınırda görev yapacaklardır. 15 Eylül 2009'da imzalanan askeri işbirliği anlaşması Rusya Federasyonu'na 49 yıllığına Gudauta'da 1700 kişilik bir askeri üs bulundurmasına izin vermiştir²⁰. Ayrıca, ITAR-TASS Oçamçira'da bir Rus Karadeniz Donanma üssü kurulması kararına varıldığını açıklamıştır²¹.

Diğer anlaşmaların da detay aşamasında oldukları söyleniyor. Son bilgilere göre, Rusya Federasyonu'nun elçilik binası, yapımı 2 yıl sürmesi belli olan Rus elçiliğinin inşasına kadar askeri bir merkezde bulunacaktır. Sohum ve Gagra'da şu ana kadar, temel görevleri Abhazya'da yaşayan Rus vatandaşlarının pasaportlarını değiştirmek olan iki adet geçici konsolosluk mevcuttur. Rus Dışişleri Bakanlığı'na göre Abhazya'da 120.000'in üzerinde Rus vatandaşı vardır²².

Güvenlik garantilerine ek olarak, çerçeve anlaşması Abhazya'ya ekonomik avantajlar da getiriyor²³. Abhazya geçmişte Rusya

Federasyonu'ndan önemli bir bütçe yardımı almıyordu. Ancak, Rusya Federasyonu tarafından ödenen emekli ödeneği, yıllık devlet bütçesinin yarısından fazlasına ulaşmış durumdadır. Rusya 17 Mart'ta Sohum ve Tsinval ile 2009 yılı içinde toplamda 5,16 Milyar Rublelik (yaklaşık 149 Milyon Dolar) mali destek sağlama konusunda anlaşmalar imzaladı. Rusya Federasyonu Ekonomi Bakanlığı, federal bütçe harcamalarını etkileyen kesintilere rağmen, Abhazya ve Güney Osetya'ya 2009 yılı için mali destek oranının 2.36 Milyar Rublenin Abhazya'ya ve 2.8 Milyar Rublenin de Güney Osetya'ya olmak üzere önceden planlandığı gibi kalacağını bildirdi²⁴. Finansal destek kamu sektörü çalışanlarının maaşlarının ödenmesini, çocuklar için aylıkları, emekli maaşlarını, ilaç ve yiyecek yardımını kapsayacak²⁵. Rus medya kaynakları, Rus Federal Güvenlik Servisi'nin Merkez Hastanesi'nden 33 doktorun, "Gal, Oçamçira ve Tkvarçal bölgelerinin yerel nüfusuna tıbbi hizmet sağlamak için" 17 Mayıs 2009'da Abhazya'ya vardığını bildirdi. Başka bir Rus doktor grubunun da aynı rapora göre 23 Mayıs'ta Abhazya'ya varması bekleniyor. Rusya ayrıca Abhazya'ya, okul ve sağlık için malzemeleri de içeren 15 tonluk insani yardım malzemesi gönderdi²⁶. 12 Ağustos 2009 tarihinde, Başbakan Putin, Rusya'nın Abhazya'yı tanımasından sonra Abhazya'ya gerçekleştirdiği ilk ziyaretten önce, Rusya'nın Abhazya'ya 2009 yılında 76 milyon ABD doları bütçe yardımında bulunduğunu açıkladı. Gelecek yıl Rusya'nın Abhazya'ya aynı miktarda para aktaracağını, emekli maaşlarının ödenmesinde de yardımda bulunacağını ekledi.

Ekonomik ilişkilerin "yasallaşması" süreci

Rus ve Abhaz gümrük yetkilileri Abhazya için barkot konusunda detaylar üzerinde çalışıyorlar. Bu barkot resmi gümrük akışını da başlatacaktır. Bu sırada, ironik bir şekilde, tanınma Psou'daki sınır ticaretine engel olmaktadır. Mart 2009'da çıkarılan yeni ticari kurallar sebebiyle Rusya Federasyonu'na yapılan Abhaz ihracatı tamamıyla durma noktasına gelmiştir. Abhazya Gürcistan'ın meşru bir parçası oldu-

ğu için Rusya Federasyonu'nun tanınmasından önce Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) tanınan tüm ticari ayrıcalıklardan faydalanıyordu. Ancak, Moskova tarafından tanındığından beri, kendi hakları bakımından ne BDT gümrük birliği üyesi, ne de Moskova'nın gözünde artık Gürcistan'ın bir parçası olduğu için Abhazya ticari avantajlarını kaybetti. Eskiden Abhaz ihracatçılar için Rusya Federasyonu pazarlarına kabulde Abhaz ticaret ve endüstri bürosu tarafından verilen CT-1 diye bilinen formu göstermek yetiyordu. Şimdi ise ihracatçıların Rusya Federasyonu'na mal götürmek için sınır görevlilerine A formu diye bilinen uluslararası bir sertifika göstermeleri gerekiyor. Bu olmadan ithalatçılar ağır vergi bedelleri ödemek durumunda kalıyorlar. Bu karmaşa Rus federal gümrük servisini 10 Nisan 2009'da²⁷ Abhazya en ayrıcalıklı devlet statüsüne getirilene kadar, durumu düzeltmeye ve gümrük uygulamasını askıya almaya itti. Buna ilaveten, üstünde çalışılan gümrük anlaşmasının bir gümrük birliği kurulmasını öngördüğü açıklandı.

Yatırımların karşılıklı bir şekilde korunması ve arttırılması yatırımlar için yasal bir temel oluşturacak ve Abhazya'daki Rus işadamlarına çok geniş kapsamlı ayrıcalıklar sağlayacaktır. Rusya Federasyonu Ekonomik Gelişme Bakanlığı Abhazya'da²⁸ Rus şirketlerin yerel ekonomiye girmelerini hızlandırmak için bir ticaret stratejisi başlatma planı var. Abhazya zaten çok liberal bir vergi kanununa sahiptir. Abhaz yetkililer Rus yatırımlarının Abhaz ekonomisinin gelişmesi açısından önemini vurguluyor. Rus şirketleri için en uygun ortamı yaratma ihtiyacının ve Rus sermayesine ciddi garantiler vermeleri gerektiğinin farkındalar²⁹. Gelişen yatırım perspektifi büyük oranda iyi karşılanmakla birlikte, bazı yerel analistler Moskova'ya çok fazla teslim olmamaya dikkat çekiyorlar. Terk edilmiş portakal bahçelerini, çay tarlalarını, üzüm bağlarını elden geçirmek, bölgenin ulaşım altyapısını yenilemek ve tekstil ile konserve endüstrilerini düzeltmek için Rus sermayesine büyük umut bağlanıyor. Ancak, Abhazya'nın bağımsızlığını olabildiğince elinde tutması için anlaşmaları çok dikkatli şekilde müzakere etmesi fikri çokça taraftar buluyor.

Rus yatırımları

Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov başta olmak üzere Rus yetkililer Abhazya'da Rus yatırımlarının olması için geniş fırsatlar ve ciddi garantiler talep ediyor. Abhazya bu yatırımları son birkaç yıldır Moskova belediyesinden ve Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinden nispi yardım olarak alıyor. Krasnodar Valiliği Abhazya polis teşkilatına 60 araç bağışladı. Sohum'a Adigey Cumhuriyeti belediyesinden otobüsler verildi. Moskova hükümeti Haziran 2006'da yol yapım çalışmasına yardım için 200.000 ton zift sağladı. Moskova belediye yetkilileri Sohum'da 'Moskova Evi' için 60 Milyon Dolar bütçe ayırdılar. Sohum-Psou yol bağlantısı da Rus kaynaklarınca finanse edildi (3.8 Milyon Dolar)³⁰.

9 Temmuz 2007'de Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov, Moskova ve Abhazya belediyeleri arasında ekonomik işbirliği anlaşması imzaladı. Başlangıçtaki hesaplara göre, 2009'da Rus yatırımlarının toplam tutarı 200 Milyon Doları aşacak. 2008 Ağustos savaşından beri, Kremlin Abhazya'ya yatırım yapmanın "vatan-severce" bir şey olduğu imajını veriyor. Rusya Federasyonu'nun çeşitli bölgelerindeki pek çok şirket Abhazya'da iş yapmaya ilgi duyuyor. Günümüze kadar Rusya Federasyonu bölgeleri ve Abhazya arasında düzinelere ekonomik işbirliği protokolleri imzalandı. Abhazya'daki ekonomik yaptırımların resmen kaldırılması kararı Rus işadamlarının Abhazya'ya gitmeleri için bir yeşil ışıktı. Bu Rusya Federasyonu'nun yatırımcıların haklarını koruyacağı garantisini olarak yorumlandı.

Rusya Federasyonu emlak piyasasındaki yeni düzenlemeler Rus vatandaşlarının taşınmaz mülk alması ihtimalini de gerçekleştirecektir. Daha önceden, yalnızca pasaportları Sohum'da verilen Abhaz pasaportuna sahip Abhaz vatandaşlar emlak alabiliyordu. Ancak, bu sınırlamalar Soçi'deki Abhaz pasaportlu kişilerin yasal düzenlemeleriyle sık sık telafi edilebiliyordu.

Rus yatırımcılar Sohum, Gagra ve Pitsunda'da sahil kenarındaki atıl durumdaki tatil yerlerini alıyorlar. Bunların tamiri için milyonlarca do-

lar para aktarıyorlar. 'Intourist' ve 'Ritza' sağlık merkezleri- 'Stalin'in daçası'- Rus şirket Russe Gladiolus tarafından 25 yıl süreli krediyle, 'Tkvarchal Therkess' şirketi Kogov-Trant tarafından, 'Sukhum' Zarlis şirketi tarafından, 'Armenia' Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı tarafından, 'Cheluskin' Kasım 2003'te Rusya Federasyonu Ulaştırma Bakanlığı tarafından ve aynı yıl 'Gagra Oteli' Krasnodar valiliği tarafından satın alındı. Moskova'da Rostov, Nalçık, Tomsk, Ryazan yönetimleri ayrıca turizm sektöründe pek çok ekonomik fırsat ele geçirdi.

Abhaz-Rus ortak yatırımlarının sayısı artmaktadır. Ambalaj üretimi için bir aroma fabrikası, Rus şirket Sinim Gaz'ın bu projeye yardım edip Tetropak İsveç ekipmanlarını alması sayesinde kuruldu. Bunun yanında, Krasnodar, Stavropol, Kostroma, Tataristan, Kabardey-Balkar ve Adıgey Cumhuriyetleri'ndeki yerel yönetimler arasında ticari anlaşmalar da imzalandı. Bu yatırımlar Abhaz bankaları (Sperbank – KB Gagra Bank – KB Garant-Bank vb) doğrudan Rus bankalarıyla temasa geçtiği için mümkün olmaktadır.

Mart 2003'te, Aquaфон GSM Abhazların ilk mobil telefon şirketi olarak Sohum ticaret mahkemesi tarafından resmileştirildi. Aquaфон GSM aslında Rus sermayesi tarafından desteklenmektedir: Aquaфон beş yatırımcı ve bir GSM operatöründen oluşmaktadır. Bu sonuncusu Abhaz sahillerine 10 adet aracı istasyonu kurarak Aquaфон mobil ağını kurdu. 17 Temmuz 2003'te başlayarak, Rus tatilciler, Rusya Federasyonu'nun en önemli üç operatöründen biri olan Megafon ve Aquaфон arasındaki rekabetten faydalanabiliyorlar³¹.

Soçi 2014 Olimpiyatları'nın etkisi

Rusya Federasyonu 2014'te Soçi'de, Abhazya sınırından birkaç kilometre ötede 22. Kış Olimpiyat Oyunları'na ev sahipliği yapacak. Soçi'yi Olimpiyat Oyunları'na hazırlamak için gereken yoğun çabalar, sınırın hemen öteki tarafında yüzlerce inşaat ve hizmet sektörü işinin yaratılmasıyla Abhazya ekonomisinin gelişmesine ek katkı sağlayacak. Hukuki anlaşmalarla Abhaz-

lar Soçi'de çalışma hakkına sahip olacaklar.

Haziran 2007'de, Rus gazetesi Nezavisimaya Gazeta Abhaz yetkililerin inşaat malzemeleri üretmek için 170 milyon dolarlık bir çimento fabrikası kurmasını beklediklerini açıklamıştı. Mart 2008'de ekonomik yaptırımların resmen kaldırılmasından sonra, Rusya Federasyonu Bölgesel Gelişme Bakanlığı'nın başındaki isim olan Dimitri Kozak, Soçi projesinin tamamlanması için Abhazya'dan inşaat malzemeleri almalarının ve işçi çağırılmalarının önünde engel göremediğini belirtti. 16 Mayıs 2008'de, Krasnodar bölgesinin yöneticisi Aleksander Tkaçev Abhazya'dan tren yoluyla gelecek değişik malzemelerin ulaştırılması için organizasyona ihtiyaç olduğundan bahsetti. Kendi bölgesi ile Abhazya arasında Soçi için inşaat malzemeleri sağlama konusunda bir anlaşma imzaladı. Rusya Federasyonu'nun 2008 yazında demiryolu yapım ekibini Abhazya'ya göndermesinin ana sebebinin - en azından en önemlilerinden birisinin - Abhazya'yı Soçi'deki Olimpiyat tesisleriyle bağlama ihtiyacı olduğu söyleniyor³². Bölgenin öncelikli ihtiyacı Soçi'ye yapı malzemesi sağlamak – özellikle taş ve çimento.

Gagra'da kuzey Abhaz tatil köyü kasabasında, Soçi 2014 Olimpiyatları hazırlıkları rüzgarı esmeye başladı bile. Bir Rus inşaat şirketi Gagra'nın çok katlı Abhazya Oteli'ni yenilemeye başladı. Abhazya emlak piyasası da Olimpiyatlar için çoktan hazırlanmaya başladı. Satıcılar 2014'e yaklaşırken potansiyel olarak daha yüksek fiyatlar beklentisine girerek mallarını pazardan çektikleri için fiyatlar ikiye katlandı. Bu arada Rus şirketleri, sadece Gagra'dan değil aynı zamanda Pitsunda tatil köyü kasabasının yakınlarındaki sahil kenarlarından da yer satın alıyorlar. Aşağı yukarı 20.000 civarındaki Soçi Olimpiyatları işçisi için de Gagra'nın dışında geçici kasabalar yapılması da planlar arasında³³.

4. Abhazya'nın Türkiye ile Ekonomik İlişkileri

Abhazya'nın önde gelen ihraç malları çay, turuncgiller, hurda metal, kereste ve findıktır. Ta-

hıl, un, şeker, yağ, patates ve petrol de en yaygın ithalat mallarıdır. Son yıllarda, Türkiye'ye yapılan kereste ihracatı tüm ihracat değeri bakımından en önde gelmektedir. Buğday ve un Rusya Federasyonu ve Türkiye'den ithal edilmektedir. İthal edilen kayıtlı malların % 60'ı Türkiye'den geri kalanı da Rusya Federasyonu'ndan gelmektedir. Kayıtlı ihraç malları için de, Rusya Federasyonu malların %54'ünü, Türkiye ise % 45'ini almaktadır. 2007'de Abhazya ve Türkiye arasındaki ticaretten elde edilen gelir Abhazya bütçesinin %30'una denk gelmişti. Filiz, hurda metal ve balık da ihracat mallarıdır.

Sohum'da yaşayan Türk vatandaşlar kereste ticaretinde aktifler ve Oçamçira ve Sohum'dan haftada iki kere düzenli sevkiyat yapıldığı söylenmektedir. Abhazya Ekonomi Bakanlığı ile anlaşma imzalayan Türk şirketleri Konev Ltd ve Kıyak Kardeşler balıkçılık ve balık ihracat pazarlarına egemen durumdadır. Türkiye'ye kömür ihraç eden özel Türk şirketleri, öncelikle Abhazya'daki madenlere yoğunlaşmaktadır. Ada Madencilik Sanayi Limited 2000'de Tkvarchal'daki Khudzga kuyusundan maden çıkarmak için bir anlaşma imzaladı. Başka bir Türk firması Kara Elmas Ltd Tkvarchal'daki kömür rezervleriyle ilgilenmektedir. Bu şirket 2001'in sonunda, Khudzga kuyusundan alınan kömürü kullanan Tkvarchal'daki kömür zenginleştirme istasyonunu yeniledi.

4.1. Türk-Abhaz ticaretinin Türkiye'li bir Abhaz işadammının gözünden portresi

Soner Gogua, Abhaz Ticaret Odası Başkan Yardımcısıdır ve Abhaz-Türk ticaret ilişkilerinden sorumlu ünitenin başında bulunmaktadır³⁴. Türkiye'den 15 yıl önce Abhazya'ya gelen bir işadamı olan Gogua'nın Abhazya'da bugün kereste ticareti, plastik kapı ve pencere ekipmanları üzerine uzmanlaşmış üç şirketi vardır.

Sınırlı iletişim ve ulaşım imkânları Türkiye ile ticaretin önündeki en büyük problemdir: Ambargodan önceki dönemde, haftada iki yolcu gemisi Abhazya ile Türkiye'yi bağlıyor ve insanlar Sovyet pasaportlarıyla ülke dışında gezebiliyorlardı. Doğal olarak, Abhazya üzerindeki

ambargo özellikle Türkiye ile ilişkiler bakımından en büyük sorun durumundadır. Gogua'ya göre, daha da rahatsızlık veren şey Türkiye'nin BDT üyesi olmamasına rağmen Abhazlara Gürcü planlarına uymaları için hala baskı yapmasıdır. Abhazlar, Türklerin Gürcistan'da çıkarları olabileceğini anlayışla karşıladıklarını ancak Türkiye ve Abhazya arasındaki köprü'nün koparılmaması gerektiğini söylüyor. Gogua, Türkiye'nin BDT ambargo kararını uygulamaya başlamasından önce çok daha fazla popüler olduğunu belirtiyor. Gogua, bu tür bir politikanın Abhazya'yı Rusya Federasyonu'na ittiği konusunda Türkiye'yi uyarıyor. Bu bağlamda Gogua, Rus-Abhaz ilişkilerinin özellikle 2003'te Rus pasaportları dağıtıldıktan sonra görece daha uyumlu olduğunu düşünüyor. Ancak, Gogua yine de Abhaz-Türk ilişkileri hakkında olumlu. Gogua sağlam bir adım olarak Türkiye ve Abhazya arasında deniz bağlantılarının geliştirilmesini teklif ediyor. Buna ek olarak, Gogua önemli ölçüde bir Abhaz diasporasının Türkiye'de yaşadığını hatırlatıyor ve bu nedenle, Türkiye ve Abhazya arasındaki "insani iletişimin" önemini göz ardı edilemeyeceğini belirtiyor. Gogua ayrıca Türk ve Abhaz işadamlarının tıpkı Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde çimento ticareti gibi, özellikle 2014 Soçi Olimpiyatları sürecinde ortak iyi fırsatlar yakalayabileceklerini belirtiyor.

Kendisi de memleketine dönen başarılı biri olarak Gogua, Abhazya ve 19.yüzyılın ikinci yarısından bu yana Türkiye'de yaşayan Abhaz diasporasının en büyük grubu için geri dönüş konusunun önemini altını çiziyor. Diasporanın Abhazya ekonomisi için önemi çok büyük. Ancak, Gogua diasporanın Abhazya'ya olan genel ilgi düzeyinin Gürcistan ile yapılan açık savaş günlerindeki seviyeye ulaşmadığından yakınıyor.

4.2. Maden sektörü: kömür madenleri, Tamsaş

15 Şubat 2007'de Sohum'da Tayfun Ardzinba ile röportaj

Tayfun Ardzinba, 14 yıldır Abhazya'da yaşayan geri dönmüş başka bir Abhaz işadamı. Şirketi

Tamsaş, Tkvarchal kömür maden işletmelerini Abhazya Ekonomi Bakanlığı'ndan 2001 yılında imtiyaz ücretini ödeyerek kiraladı. Merkezi Türkiye, İstanbul'da bulunan Tamsaş'ın 250 çalışanı ve Sohum'da da bir ofisi var. Şirket, Abhazya'da yatırım 2002 yılında başladı.

Şirket ekipman için 10 Milyon Dolar yatırım yaptı. İlk yatırım programı 2,5 yıl sürdü ve Tkvarchal madeninin işletilmesi 2004'te başladı. Üretim seviyesi 43.000 tondan (2004) 64.000 (2005), ve 85.000 tona (2006) yükseldi. İlk başlarda, çalışanların %70'i Türkiye'den, %30'u ise yerel kesimden. 2007'de ise çalışanların %15'i yabancı, %85'i yerel kesimden. Yatırım yapmaktaki ana zorluklar işgücü eksikliği, zayıf lojistik ve teknik uzman eksikliği. Tüm bunların Türkiye'den sağlanması gerekiyordu.

Kömür madeni 1700 metre yüksekliğinde olduğundan, Tamsaş kömürü çıkartmak için 10 kilometrelik bir boru hattı döşedi. Kömür 1700 metreden 500 metreye hidrolik boru hattı ile taşınıyor. Bu plastik boru hattından geçen karışım %70'i sudan ve %30'u kömürden oluşan tozlu kömürdür. Kömür Tkvarchal şehrine kamyonlarla taşınıyor. Tkvarchal'da kömür trenlere yükleniyor ve bir endüstri şehri olan Oçamçira'ya gönderiliyor. Mermer, çimento ve bazı diğer ürünler de Oçamçira'ya demir yolu üzerinden gönderiliyor. Şirket ayrıca, kömür ihracatı için Oçamçira limanını da yeniledi. Tkvarchal'da kar seviyesi Ocak ve Şubat arasında 5 metreye ulaşıyor ve bütün işler de duruyor. Kömür madeni işletmesinin asıl aktif dönemi haftada 1-2 geminin Oçamçira limanından ayrıldığı dönem olan 8 aydır. Ardzinba son dönemde, 90 gemi seferiyle 175.000 ton kömür ihraç ettiklerini söylüyor. Gemiler genellikle kömür ve o kadar olmasa da metal taşıyorlar.

Sahilden 60.000 - 70.000 uzaklıktaki gemilerin ve balıkçı teknelerinin zorla alınması denen "Gürcü korsanlığı" büyük bir endişe kaynağı durumundadır. Gürcü yetkililer gemilerin gitmelerine 200.000 - 300.000 Dolar ceza ödettikten sonra izin veriyor. Bir keresinde, Ardzinba'nın kaptanlarından biri de hayatını

kaybetti. Tayfun Ardzinba'ya göre, Türk yetkililer vatandaşlarına Abhazya'ya gitmemelerini veya Abhazya ile ticaret yapmamalarını tavsiye ediyor. Ancak, isteksiz de olsa, Abhazya'ya gideceklerin sorumluluğunu almadan, temas kurarlara göz yumma eğiliminde oluyor. Ancak, Ardzinba Abhazya'da iş yapmak kârlı olduğu sürece insanları durdurmanın imkânsızlığına vurgu yapıyor.

4.3. Trabzon'dan Türk bir işadaminin bakış açısı

Zeki İnci yıllardır Sohum'da yaşayan bir Türk işadami³⁵. İnci 6 dil biliyor ve üniversitede matematik bölümünden lisans derecesine sahip. Trabzon, Ukrayna, Bulgaristan, Türkiye'nin güneydoğusu ve Sahra Afrika'sında daha öncesinden iş tecrübesi var. 1980'lerdeki liberal ekonomik dalgadan ve komünist bloğun dağılmasından yararlanarak, 1990'da Ukrayna'daki ilk Türk şirketini kurdu. Şirketi Özer Gıda ve Olivius Trabzon merkezli ve Sohum'da bir şubesi bulunmaktadır. İnci'nin işi genelde yiyecek ve un, şeker, yağ, makarna, zeytin ve domates salçası gibi genel tüketim maddelerini içeriyor. İnci'ye göre, Türkiye ve Rusya Federasyonu'ndan gelen ithalat malları Abhazya pazarına hakim durumda.

Un (%100), tuz (%100), tekstil ürünleri (%60-70), şeker (%70), elektronik ev aletleri (%100) Türkiye'den ithal edilen ana ithalat mallarıdır. İnci'nin şirketinin bu genel ticarete payı bulunmaktadır. İnci aynı zamanda, Abhazya'da bazı otel yapım ve yönetim işlerini de üstleniyor. Şirketinin genelde Türk malı olan ürünleri, Rusya'dan ithal edilen mallarla sürekli rekabet halindedir. Ancak, Rusya Federasyonu'ndan gelen turistler, şirketinin iş fırsatlarını özellikle yaz döneminde arttırıyor. Soçi Olimpiyatları Türk şirketleri için daha fazla fırsat açıyor. İnci, Abhaz-Rus sınır bölgesindeki 7000 kişi kapasiteli otel projesinin bir Türk şirketi tarafından yürütüldüğünü söylüyor.

İyi yerel bağlantılar Abhazya'da ticaret yapmak için hayati öneme sahip. Her şeyden önce, Ab-

haz iş ortaklarına güven meselesi geliyor. İnci Abhazya'nın İsviçre'den çok daha değerli, ancak para ve etkili kamu yönetimi eksikliği olan bir ülke olduğunu düşünüyor. Yerel çalışanların disiplinli ve çalışkan olmamalarından şikâyet ediyor. İnci ayrıca Abhazya'da çok fazla resmi tatil olduğunu ekliyor, yılda 160 gün.

5. Abhazya'nın Karadeniz Bölgesi İle Bütünleşmesi: Şekilcilikten pragmatizme, izolasyondan entegrasyona

5.1. Ambargo ve ablukayı sorgulamak

Ekonomik yaptırımlar, "hedef alınan ülkenin politikasının veya davranışının değişmesi için, bir ülkenin ticaret veya finansal bağlantılarını durdurduğu zorlayıcı politika hareketidir"³⁶. Başka bir yönden de ekonomik yaptırımlar hükümetler tarafından sınır ötesi ticaret hareketlerini sınırlandırmak için kullanılan bir çeşit politika malzemesidir. Bu yüzden, ekonomik yaptırımlar uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş kuralların veya genelde kabul edilen uluslararası hukukun ihlaline karşılık olarak hedef ülkenin belli ekonomik avantajlardan yararlanmasını engellemek için uygulanır.

Ekonomik yaptırımların savunucuları, bu yaptırımları saldırgan ülkelerin uluslararası barış ve güvenliği bozmalarını engellemek için gerekli bir dış politika aracı olarak görürler. Bu ekonomik yaptırımlar gerekçelerine göre sınıflandırılabilir³⁷. *Maksatlı* yaptırımlar, yaptırımı uygulayan ülke tarafından hedef ülkenin kabul edilemez politikalarını değiştirmesi için ekonomik yaptırımlar uygulanması niyetiyle yapılır. *Geçici* ekonomik yaptırımlar kamuoyu önünde hedef ülkenin politika veya eylemlerinden duyulan rahatsızlığı göstermek için uygulanır. *Cezai* ekonomik yaptırımlar, hedef ülkeye belli bir politika değişikliği amacı olmaksızın verilen cezadır. *Taraflı* ekonomik yaptırımlar, özel ticari veya diğer çıkarları arttırmak için uygulanır.

Bir ekonomik yaptırımın mantığını tanımlamak ve anlamak, yaptırımın etkinliğini anlamak için önemli bir adımdır. BDT Başkanları Konseyinin 19 Ocak 1996'daki kararı "Abhaz-

ya/Gürcistan'daki Çatışmanın Çözümlemesi" için alınmıştı. İmza sahipleri "sorunun siyasi yoldan çözülmesine ve mülteci ile ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin güvenli bir şekilde dönmelerine engel çıkartan Abhaz tarafının yıkıcı tutumunu" suçlu bulmuş ve Gürcü hükümetinin rızası olmadan, "Abhaz yetkililerle ekonomik, finansal ya da ulaşım bağlantısına girmemeye" karar vermişlerdir. Gürcistan, devlet başkanlığından gelen kararlar, Abhazya bölgesinin liman noktaları, deniz kapıları ve Gürcü-Rus sınırının her türlü uluslararası ulaşımına kapanacağını bildirmiştir. Abhazya'ya karşı yapılan yaptırımlar cezaidir. Çünkü imzayı atanlar "Abhaz tarafının yıkıcı tutumunu" suçlu bulmuştur ve amaçlıdır. Çünkü çatışmayı önlemeyi, mülteci ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin dönmelerini ve Gürcistan toprak bütünlüğünü onarmayı amaçlamıştır. Ambargo kararına uymak, Gürcistan hükümetiyle olan dayanışmanın bir işareti ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne bağlılık anlamına gelmektedir.

Dayanışma başarı sağlamadaki anahtar faktördür. Abhazya halkına uygulanan en ağır yaptırımlar Rusların ambargo kararına bütünüyle uyduğu dönemde olmuştur. Karadeniz'deki Türk işadamlarının yaptırımları ister kâr amacıyla veya ahlaki endişeler yüzünden olsun, bir derece rahatlık sağladı. Sınır Tanımayan Doktorlar (Medecins Sans Frontieres) 2002'deki raporunda "ambargonun yöre halkı üzerindeki korkunç sonuçlarına" dikkat çekmişti ve "ticari ve askeri ambargonun da üstünde bir tür insani ambargonun" uygulanmasını kınamış ve uluslararası toplumun, dünyanın diğer kısmından koparılmış ve kötü şartlarda yaşayan Abhazya halkına kulak vermelerini ve yardım sağlamalarını talep etmişti³⁸.

Teoride ekonomik yaptırımlar ve kuşatma arasında bir fark vardır; birincisi "seçilen hedef üzerinde ceza veya yaptırım uygulamanın daha yumuşak bir türü" ikincisi de "savaşlar sırasında genel bir askeri çabanın parçası olarak olabildiğince kargaşa, yıkım ve kayıp verdirmek amacıyla kullanılan uygulamadır"³⁹. Ancak,

hem ekonomik yaptırımlar hem de savaş kuşatması, yiyecek, su ve tıbbi malzeme kıtlığı yaratarak hedef ülkelerin ekonomilerini etkiler. İkisi de tüm bir şehrin veya ülkenin ekonomik kaynaklarının sistematik bir şekilde tükenmesine yol açar. En büyük zarar da kendilerini en az koruyabilecek olan, en az askeri tehdit olan en acizlere verilir. Çok taraflı ve kapsamlı yaptırımlar hızlı bir şekilde, insani ve ekonomik kayıplar yönünden yıkıcı sonuçlar üretir. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'a uygulanan yaptırımlar çok ağırdı ve eski BM Sekreter Yardımcısı General Denis Halliday "*sistematik bir soykırım*" olduğunu düşündüğü sistemi protesto etmek için görevinden ayrıldı⁴⁰. Yaptırımlar, İnsan Hakları Bildirgesi ve uluslararası hukuku yönlendiren prensiplerin ruhuyla çelişen araçlara dönüşebilirler.

Ancak, Rusya Federasyonu'nun işbirlikçi yaklaşımı ve yüksek zararlar nitelenen dönem boyunca bile, yaptırımlar elle tutulur bir sonuç vermedi. Gözlemciler yaptırım sistemini çatışmaların engellenmesine karşı bir hareket olarak tarif ediyorlar. Birleşmiş Milletler, Abhazya İhtiyaç Değerlendirme Kurumu ablukayı olumsuz yönde değerlendirdi. Kurul tarafından belirtildiği üzere ambargo sınırlamaları "*politik bir uzlaşmayı teşvik etmeksizin veya ekonomik bütünleşmeyi hızlandırmaksızın siyasi duruşları sertleştiriyor*". Kurul bu yaptırımların uzlaşma ve daha iyi bir anlaşma havası yaratma amacıyla hafifletilmesini tavsiye etmişti. Analist Jonathan Cohen 1999'da yayınlanan bir yazısında "Ticari sınırlamaların Abhazya'da çok zorluğa yol açtığını, ama Abhazları siyasi taviz vermeye zorlamak yerine, izolasyonun uzlaşma arzusunun azaltan bir kuşatma düşüncesi yaratığına" işaret etmişti. "*Bu ayrıca, hukuk kurallarının sağlanmaması beklentisinin altını oyan yasa dışı ve ulusal bir ekonomik direnişe katkı yapmaktadır*"⁴¹.

Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze, Aslan Abaşidze'yi Aralık 2001'de, Abhazya ile olan çatışma ile ilgili özel temsilci olarak atamıştı. Bu atamayı Abaşidze'nin BM Genel Sekreteri'nin

özel temsilcisi Dieter Boden tarafından müzakere sürecinde aktif rol alması için davet edilmesi takip etti. Abhaz nüfusunun acılarını dindirmek için Şevardnadze'nin temsilcisi kendini bağımsız ilan eden cumhuriyet üzerindeki ekonomik yaptırımların kaldırılması çağrısında bulundu. Abaşidze'nin çatışmaya olan yaklaşımı, siyasi bir çözümün şu an için başarısız olduğu varsayımına dayanıyordu. Çatışmanın nihai çözümü için gereken güveni inşa etmek için, arabuluculuğun ekonomik iyileştirme Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasındaki demir yolu bağlantısının açılması ve enerji kaynaklarının Abhazya'dan transit geçişi gibi daha az tartışmalı konulara odaklanması zorunlu oldu. Daha yakın zamanlarda, Ocak 2005'te, Devlet Başkanı Saakaşvili tarafından Gürcü-Abhaz barış görüşmelerinde yardımcı olarak atanmadan önce, Iraklı Alasania Gürcistan'ın geçmişte Abhazya'yı politik ve ekonomik olarak izole etmeye çalıştığını ancak bu izolasyonun Gürcistan'ı görüşmelerde ileri götürmediğini belirterek Abhazya ile aktif bir politika bağlantısını destekleme yönünde⁴² bastırmıştı.

Bugün Abhazya, Rusya Federasyonu'na tamamıyla açık, Rus ekonomik alanına hızla entegre olmuş ve Rusya Federasyonu yoluyla da dış dünyaya daha az seviyede de olsa ulaşmaktadır. Yaptırımların, Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ın kararını tamamen desteklediği dönemden daha fazla nasıl etkili olabileceğini hayal etmek çok zor görünüyor. Mart 2008'de, Rusya Federasyonu yaptırımları insani bir işaretle olarak sunarak tek taraflı olarak kaldırdı. Yaptırımlar sadece sosyo-ekonomik uygulamaları engellemede ve nüfusu haksız zorluklara mahkûm etmeye yarayan anlamsız bir uygulama olarak sunuldu. Gürcü yetkililer, bölgenin Gürcistan için tutuşma noktası haline gelebileceği için Rusya Federasyonu ile Abhazya'nın birbirlerine yaklaşmasını şiddetle kınadılar. Tiflis, yaptırımları mülteci ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin dönüşleri için bir pazarlık malzemesi olarak kullanmakta ısrar etmekte ve Abhazya'yı Gürcü ekonomik ve sosyal alanından tamamen dışlamaktadır. Deniz ambargo-

su ise Abhazy'a sadece bir vektörlük hareket alanı bırakan, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sembolik bir korunma yoludur.

Gürcistan'ın yaptırımları uygulaması

Deniz bağlantıları

Gürcü sahil koruma ekipleri Tiflis'in izni olmadan Abhaz sularına veya limanlarına giren gemileri düzenli olarak "Gürcü sularını yasa dışı yollardan geçmek" suçundan alıkoyuyor ve Abhazy'a yasadışı biçimde gönderilen mallar için ceza ödenmesini talep ediyor⁴³. Ticaret akışı konusunda açıklandığı gibi, gemilerin pek çoğu Abhazyanın Sohum ve diğer limanları ile Türk limanlarını birbirine bağlıyor. Gürcü yetkililer Abhazların daha çok Türkiye, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve bazen de Romanya, Moldova, İtalya ve İspanya ile deniz bağlantıları olduğunu keşfettiler.

1999'dan 2003'e kadar, Gürcistan Sınır Koruma Dairesi'nin sahil güvenlik birimi 40'tan fazla gemiye el koydu. 2002'de 11 gemiye el konuldu. 2003'te sahil güvenlik 7 gemiyi yakaladı ve 8 geminin kaptanına da resmi uyarılar verildi. 31 Temmuz 2003'te, Türk gemisi Selim 1, Abhazy'a yasa dışı mal sokma suçuna yasal itiraz etme hakkının ya da cezaların ödenmesinin süresinin geçmesinden sonra Tiflis'te resmi olarak müzayede edildi. Türk yolcu gemisi Şakir Baba 3 de aynı durum yüzünden 2003 Haziran'da müzayede edildi. Gemi, Poti halkı tarafından 66.700 Dolara satın alındı. Temmuz 2004'te, Gürcistan Sohum'a yaklaşan bir kargo gemisine ateş açtı ve Rus turistleri taşıyanlar da dahil olmak üzere kendi izinleri olmadan sularına giren her gemiyi batırmakla tehdit ettiler.

Resmi rakamlara göre, Gürcü yetkililer 2004-2006 arasında 22 gemiye el koydu. Kasım 2006'da sahil güvenlik ekipleri sahibinin 448.000 Dolar cezaya çarptırıldığı bir gemiye el koydu. Rus ve Ukrayna bandıralı iki gemi 10 Ocak 2007'de ele geçirildi. Kaptanlar yargılanma öncesinde 2 ay gözetim altında tutuldular. Daha yakın zamanlarda, başka Türk gemilerine de el konuldu: 'Denfa Demet' 5 Nisan 2009'da

ve 'New Star' 29 Nisan'da. İkincisi, Poti limanında tutuluyor. 17 Ağustos 2009'da DENSA Tanker İşletmeciliğine ait bulunan 'Buket', Gürcistan karasuları dışında el konularak Poti limanına götürüldü ve daha sonra satılmak üzere Batum limanına çekildi. Gemi kaptanı, 31 Ağustos 2009 tarihinde 24 yıl hapis cezasına çarptırılıp, 4 Eylül'de, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Tiflis ziyaretini takiben, serbest bırakılmıştır. Bu olayları takiben Türk vatandaşlarının Abhazy'a güvenli bir şekilde seyahatlerinin sağlanması konusu Türk yetkililer tarafından yakından izlenmeye devam edildiği açıklanmıştır⁴⁴.

Rusya Dışişleri Bankalığı 3 Eylül 2009 tarihinde Gürcistan'a uyarı mesajı göndererek 'Abhazy'a seyahat eden kargo gemilerine Gürcü Sahil Güvenliği tarafından el koyulmasının tehlikeli silahlı çatışmalara' sebebiyet verebileceğini açıkladı⁴⁵. Rus Vesti televizyon kanalının haberine göre 21 Eylül 2009 tarihinde Rusya, Novorossisk sahil koruma gemisini Abkhazyanın "kara sularını" korumak üzere gönderdi.⁴⁶

Adler/Psou sınırını geçmek

Gürcistan, bölge resmi olarak ulusal sınırların içinde olduğu için Abhazy'a geçişlere izin vermiyor. Rusya Federasyonu'ndan Psou nehri geçerek Abhazy'a girmek, Gürcü sınır koruma görevlileri Adler/Psou sınır noktasını kontrol etmediği için yasadışı olarak görünüyor. Inguri'deki idari sınır hattı 2008 Ağustos savaşına kadar resmi olarak açıktı. Ancak, idari sınır, birkaç kontrol noktasının silahlandırılmış olduğu, hattın karşı tarafında zaman zaman ateş edilme olayların olabileceği, bir ateşkes hattı konumundadır. Abhaz yetkililer, kuşkulu davranmalarına rağmen, 2008 Ağustos'a kadar, seyahat edenlerin giriş belgeleri olduğu müddetçe Inguri'den Abhazy'a geçişlere izin veriyordu. Inguri yoluyla Abhazy'a genelde UNOMIG'in yardımıyla geçenler arasında çoğunlukta uluslararası STK çalışanları ve siyasi yetkilileri bulunmaktaydı⁴⁷.

Abhaz tarafında bulunan Gal bölgesinin yerel Gürcü halkı önceleri ateşkes hattından karşıya

geçiyorlardı. Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen bir servis aracı, yerel halkı Inguri nehrinin karşı tarafına taşıyordu. Inguri nehri boyunca sınırlı bir ticaret devam ediyordu: Abhazya'daki tüccarlar, Rus, Türk ve Gürcü ürünlerini satıyordu. Zugdidi'de ufak miktarlarda Abhaz ürünleri bulmak da mümkündü. Abhaz hükümeti Ağustos savaşından sonra idari hattı kapattı. Bu da bölge halkına aile bağlarını sürdürmesini, gerekli sağlık malzemelerine ulaşmayı ya da diğer tarafta mallarını satmayı giderek daha zor bir hale getirdi.

Ancak, Adler/Psou kapısı Abhazya'ya giden sıradan yolcular, yani turistler, küçük tüccarlar, diasporadan gelen Abhazlar için ana kapı haline geldi. Nisan 2006'da, BDT vatandaşları olmayan kişilerin çift girişli Rus vizesiyle Abhazya'ya girmelerine imkan verdi⁴⁸. Bu önlem, Abhazya ve Türkiye arasındaki insani ilişkilerin hızlanmasını önemli derecede arttırdı. Nisan 2006'dan önce, Türk vatandaşları ya ablukayı çığneme riskini alarak gemi yoluyla seyahat ederek ya da Adler'deki Rus sınır koruma görevlilerine rüşvet vererek Abhazya'ya girme şanslarını deniyorlardı. Rusya Federasyonu ile olan bütünleşme süreci, Adler/Psou noktasını görece dostça bir yere dönüştürmekte. İdari sınır hala ateşkes hattı olarak duruyor ve Gal bölgesinden geçerek Sohum'a bağlayan yol çok kötü bir durumdadır.

Yasa dışı olduğu düşünülen Rusya Federasyonu'ndan Abhazya'ya geçiş Gürcistan'da cezalandırılabilir. Özellikle BDT vatandaşlarının Türk vatandaşlarına nazaran daha büyük risk altında oldukları bilinmektedir. Bugün, Inguri'den geçiş artık bir seçenek değil. BM Genel Sekreteri son raporunda⁴⁹ yerel nüfusun ateşkes hatından karşıya geçme özgürlüğünün sağlanması gerekliliğinin altını çizmektedir.

5.2. Abhazya'nın izolasyonunu bitirmede Türkiye'nin rolü

Türkiye BDT'nin Abhazya'ya ekonomik yaptırımlar uygulama çağrısına olumlu yanıt verdi. 1996'da Trabzon ve Abhazya arasındaki doğ-

rudan deniz seferlerini iptal etti. Günümüzde Türkiye ve Abhazya arasındaki deniz bağlantısı resmi olarak kapalı durumdadır. Türkiye, izolasyon rejimine uymasını Gürcistan'ın bölgesel bütünlüğüne saygı duyduğu gerekçesiyle haklı gösteriyor. Türkiye'deki Abhaz Diaspora kuruluşları ve Karadeniz'deki iş dünyası Trabzon ve Sohum arasındaki deniz yolu bağlantısının tekrar kurulmasını aktif bir şekilde savunuyorlar. Son zamanlarda, feribot bağlantısının tekrardan devamı talebine şimdi de İstanbul ve Sohum arasındaki hava yolu bağlantısı isteği eklendi. İmza kampanyasında dile getirildiği gibi "Trabzon-Sohum deniz ve İstanbul-Sohum hava yolu ulaşımı için, Abhazya üzerindeki ulaşım ambargosunu kaldırın!" kampanyası Kasım 2008'de başlatıldı. Ulaşım ihtiyacı, Türkiye ile Abhazya arasında köprü kuran aile, arkadaşlık ve ticaret bağlantıları sayesinde haklı gösterilebiliyor. Ayrıca, lojistik bağlantıların restorasyonunun da "Türkiye'nin Abhazya ve diğer Kuzey Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerine büyük bir katkı yapacağı vurgulanıyor. Günümüzde sadece Rusya Federasyonu ile sınır kapısı olan Abhazya, Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek ve dünyanın geri kalanıyla iletişimini çeşitlendirmek istiyor. Hiç şüphe yok ki, Türkiye ve Abhazya arasında doğrudan ulaşımın mümkün kılınması, iki ülkeyi ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yönden bir araya getirmenin en etkili yoludur".

Türkiye'de hükümet ve Dışişleri Bakanlığı Ağustos 2008 savaşından sonra Güneybatı Kafkasya'da yeni bir düzenin oluşmaya başladığının farkında. Bundan dolayı, Ankara, Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu'na öncülük etti. Başbakanlıkta Kafkasya üzerine bir danışman atandı.

Artık Türkiye, Gürcistan ile ilişkilerini zedeledim ve Avrupa-Atlantik dünyası ile ters düşmeden Abhazya ile insani ve ticari ilişkilerini arttırma arayışına girdi. Oldukça zor bir arayış olmasına rağmen, Türkiye'nin Abhazya ile yeni bir politika anlayışına yöneldiğini görmek gerekiyor.

Abhazya'nın Rusya Federasyonu tarafından ta-

nınmasından beri, ana muhalefet partisi CHP milletvekillerinin TBMM'ye ilettikleri soru önergelerinin sayısı da arttı. Ekim 2008'de, Bursa milletvekili Onur Öymen, Ulaştırma Bakanı'ndan sansür hareketine dair yazılı bir cevap istedi. Kasım 2008'de CHP Antalya milletvekili Tayfun Süner aynı soruyu, Dışişleri Bakanı Ali Babacan'a yöneltti. Daha yakın bir geçmişte, 7 Mayıs 2009'da CHP Konya milletvekili Atilla Kart Başbakan Erdoğan'a aynı soruyu sordu. 21 Ağustos 2009'da Atilla Kart Başbakan'a, 26 Ağustos 2009'da Onur Öymen Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na Gürcistan tarafından Karadeniz'de uluslararası sular da el konulan 'Buket' isimli gemiyle ilgili soru önergesi verdi.

Abhaz diasporası genellikle Türkiye'ye karşı takınılan resmi Gürcü yaklaşımına eleştirel bakıyor. Özellikle Kafkas-Abhazyaya Dayanışma Komitesi gibi diaspora organizasyonları sayesinde Türkiye, Abhazyaya ve Gürcistan ile ilişkilerinde Abhaz diasporasını yasal ve olayın içinde olarak kabul ediyor. Resmi Abhaz politika söylemleri de "diaspora faktörüne" doğrudan ve düzenli göndermelerde bulunuyor. Abhaz diasporasının bu özel konumu Gürcistan tarafından da kabul ediliyor. Dayanışma Komitesi, Türkiye'de gerçekleştirilen tüm Abhaz-Gürcü, hatta 1990'ların başlarından beri Rusya Federasyonu'nun düzenli bir şekilde katılıyor ve/veya takip ediyor. Osmanlı Devleti zamanından ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından beri devam eden sıcak ve dostça olan Abhazlar ve Türkler arasındaki ilişkiye dayanarak, Abhaz diasporası Türk politika yapıcılarının Abhazyaya dair radikal olmasa da yeni inisiyatifler almaya ikna etmeye çalışıyor. Türklerin Abhaz diasporasını tanıması Abhaz diasporası için tartışılmayacak bir önceliğe sahip. Ancak, politik gerçekler, Türk dış politikasının yapısı ve uluslararası diplomasi göz önüne alındığında, Abhaz diasporası Türkiye ve Abhazyaya arasındaki ulaşımı ve ticareti bağlantıları artırmak gibi ikinci derecedeki hedefleri bir kenara atmayarak gerçekçi bir duruş sergiliyor. Türkiye'nin Abhazyaya ve Gürcistan ile ilişkilerine dair yapıcı ve daha az siyasi adımlar olan bu girişimlerine

daha fazla şans verilebilir⁵⁰. En büyük Diaspora örgütlenmesi Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) Türkiye-Sukhum arasında gemi ve uçak seferlerinin başlatılması talebini 5 Ocak 2009 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile görüşmede dile getirdi⁵¹.

Türkiye bu konuda genellikle anlayışlı görünmektedir. Türk diplomatlar birkaç yıldır Gürcü yetkililerle Trabzon ve Sohum arasındaki feribot hattının tekrar açılması konusu üzerinde çalışıyorlar. Gürcü sahil güvenlik ekipleri Türk gemilerine el koymaya devam ederken, Türkiye'nin tek taraflı olarak feribot hattını yeniden işletmeye karar vermesi çok zor görünüyor. Hattın bağlantısının yasallaşması veya en azından resmileşmesi gerekiyor. Gürcü ve Türk yetkililer feribotların Sohum'a devam etmeden önce Batum'da gümrük işlemlerinden geçmesi seçeneği üzerine çalışmaktalar. Türkiye, Gürcü yetkililere, feribot hattının açılmasını, sorunun çözümüne yönelik güven inşası hareketi olarak sunmaktadır.

Bu, Abhazların güneye, yani Türkiye'ye bakmaya başlamaları için gerçekten de güven tesis edici bir hareket olacaktır. Türk-Gürcü sınır bölgesi insani ve ticari etkileşime tamamıyla açık durumdadır. Bir zamanlar, Soğuk Savaş'ın güvenlik çitleriyle bölünmüş olan Sarp/Sarpi Köyü, şimdilerde yoğun sınır ötesi işbirliği ile yeniden birleşiyor. Acarya (Acaristan) Türkiye'nin Karadeniz kıyılarıyla bütünleşiyor. Geçmişte kapalı olan Gogno kasabası şimdi Türk ve Gürcü iş ortaklarının akşam yemeklerine ev sahipliği yapıyor. Avrupa tecrübesinden ilham alan Türk ve Gürcü yetkililer, birbirlerini ayıran sınırları anlamsızlaştırmaya çalışıyorlar. Türk ve Gürcüler birbirlerini vize uygulaması olmadan ziyaret edebiliyorlar. Gürcistan şu anda Türk vatandaşlar için vize uygulamasından feragat eden tek eski Sovyet ülkesi durumundadır. Bir Türk şirketi olan TAV tarafından kurulan ve işletilen Batum havaalanı, Türk Havayollarının İstanbul, Hopa ve Artvin arasındaki iç hat uçuşları için kullanılıyor. Türk vatandaşlar İstanbul-Batum uçuşlarına pasaportsuz binebiliyorlar. Sarp/Sarpi sınır geçişi de tek gümrük noktasıyla İs-

viçre modelinde işlemeye başlayacak. Ortak sınırı aşmayı amaçlayan atılımın arkasındaki istek Gürcü ve Türk yetkilileri feribot hattını açmaları konusunda da rehberlik etmeli.

10 Eylül 2009 tarihinde, Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Ünal Çeviköz Abhazy'ya ziyarette bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Tiflis temasları çerçevesinde gerçekleştirilen ziyaret bu güne kadar Abhazy'ya yapılmış en üst düzey ziyaret olmuştur.

5.3. Kara ulaşımı hatlarının önemi

Abhaz yetkililerin bakış açısından, izolasyonun kaldırılması öncelikli olarak doğrudan deniz bağlantılarının kurulmasıyla gerçekleşmelidir. Doğrudan deniz yolu bağlantısının sağlanması, Karadeniz'deki komşu ülkelerle ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunabilir. Abhazlar kara ulaşımının restorasyonu konusuna, bu Gürcistan'a "transit geçiş" anlamına geleceği için daha şüpheli yaklaşılıyor. 'Gürcistan'dan geçmenin' 'bağımsızlığı' tehlikeye düşürebileceği fikri çok yaygın durumdadır. İzolasyonu kaldırmak, Abhazy'yı açmak ve Doğu Karadeniz bölgesini bütünleştirmek öncelikli hedef olmalıdır. Ulaşım bağlantılarının açılması ko-

nusunun siyasi meselelerle direkt bağlantılandırılmaması faydalı olacaktır.

Trabzon-Sohum feribot hattı Abhazlar için ikinci bir ülkeye doğrudan ulaşım imkanı verecektir. Dahası, kara ulaşımı ekseninin onarılmasının bölgesel bütünleşmeyi artırma potansiyeli mevcuttur. Karadeniz bölgesindeki Türk yatırımcılar, Soçi'ye Batum'dan kara yoluyla 6 saatte, deniz yoluyla 12 saatte ulaştıkları zamanları özlemle hatırlıyorlar. Abhazy, Rusya Federasyonu ve Avrupa'yı Gürcistan ile Azerbaycan ve Ermenistan'ı, ayrıca Türkiye ve Ortadoğu'daki ülkelerle bağlayan bir kara köprüsü olarak stratejik bir öneme sahiptir. Abhazy'dan geçen otomobil ve tren yolu hatları insanlar ve malların geçişinde hayati derecede önemli bir transit rota olarak hizmet verebilir. Sohum, Oçamçira ve Pitsunda'daki üç limanı, tren ve kara yoluna makul uzaklıklarda bulunuyor ve hem yolcu hem de kargo limanları olarak kullanılabilirler. Önemli bir altyapı projesi de gündemde: Kuzey Kafkasya'yı birbirine bağlayacak ve Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin denize ulaşmalarını sağlayacak bir Transkafkas otoyolu. Bu yol, aynı zamanda, Türkiye ve Ortadoğu'nun başka ülkelere Güney Rusya, Kuzey Kafkasya ve Rusya Federasyonu'na elverişli ulaşım imkânı sunacaktır.

Demiryolunun açılması meselesi – arka plan

Zugdidi yakınındaki Inguri Nehri'nin yatağı boyunca Soçi-Tiflis demiryolu köprüsünün paslı kalıntıları durmaktadır. Buranın yıkılması Gürcistan ve Abhazy bölgesinin ekonomik ve iletişim ağlarının zayıflaması, bunun yanında ve Ermenistan ile Rusya Federasyonu arasındaki demir yolu ticaretinin bozulması anlamına geliyordu. Tiflis ve Abhazy'nın başkenti Sohum arasındaki hattın tekrar açılmasına yönelik tartışmalar ilk olarak 1990'ların sonunda başladı. Soçi tartışmaları, Abhazy'nın izolasyonunu etkili bir şekilde bitirebilecek olan tren yolunun güney kısmının tekrar açılmasına odaklanmıştır.

7 Mart 2003'te Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Gürcistan'ın eski Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze Soçi'de iki süreci eşzamanlı hale getirmeyi hedefleyen bir anlaşma imzaladı: Yerlerinden edilmiş kişileri Abhazy'nın uzak batısındaki Gal bölgesine yerleştirmek ve demiryolu bağlantısının tekrar işlenmesini sağlamak. İki

başkan ayrıca, bu konular üzerinde çalışacak birbirinden ayrı iki taraflı hükümete ait komisyonlar kurma konusunda da anlaşılardır⁵². Soçi anlaşmasından sonra üçlü konuşmaların yoğunlaşması, 2004-2005'te Abhazya ve komşuları arasındaki demiryolu konusundaki perspektifte bir dönüm noktası oluşturdu. Gürcü ve Abhazlar demiryolu hattının tekrar açılmasına yönelik ortak bir fizibilite çalışması yürütme konusunda anlaşılardır. Başlangıçtaki konuşmaların ardından, Gürcü, Abhaz ve Rus uzmanlarından oluşan bir araştırma takımının demiryolu hattının durumunu görmek için batı Gürcistan'ın Zugdidi bölgesi ve Abhazya'nın Oçamçira bölgesine gitmelerine karar verildi⁵³.

Ekonomistler Demiryolunu tamamen tekrardan açmanın 65 milyon dolar civarında bir miktara mal olacağını hesaplıyorlar. Diğer yandan Rus Demiryolları, demiryolunu onarmak için 100 Milyon Dolara ihtiyaç duyulacağını tahmin ediyor. Demiryolu hattının büyük bir kısmı berbat durumdadır. Sovyet zamanından beri onarılmayan 130 kilometrelik Sohum-Soçi yolunu geçmek yaklaşık altı saat alıyor. Sohum'un güneyinden Gürcistan'ın batısına uzanan 80 kilometrelik hat daha da kötü durumda. Traversler çürük, raylar yıpranmış ve küçük istasyonlar bakımsızlıktan tamamen çürümeye yüz tutmuş durumda. Oçamçira kasabasından sonra, Karadeniz sahiline kadar olan üçte ikilik yolda tren yolu neredeyse tamamen ortadan kaybolmuş durumdadır. Samegrelo'nun Gürcü bölgesinin ana idare merkezi olan Zugdidi ve Oçamçira arasındaki 60 kilometrelik yol, demiryolu hattından kaldırılıp hurda metal⁵⁴ olarak satıldı ve yarı çürük traversler de odun olarak yakıldı. Tren yolu dolgusu bile temizlendi ve şimdi hattın nereden geçtiğini görmek bile zor. Bazı tahminlere göre, demir yolunun bu bölümünü onarmak 3 yılı alabilir.

Ekonomi ve Politika

Abhazlar tren yolunun onarılması sorununu siyasi isteklerle desteklenmeyecek salt ekonomik bir sorun olarak görürken, Gürcüler sığınmacı sorununu tren yolu meselesiyle bağdaştırıyor. Başka bir tökezletici sorun ise Abhazya boyunca bir bütün olarak gümrükler, sınır noktaları ve tren yolu trafiğinin güvenliğini sağlama meseleleridir. Önceleri, Gürcü hükümeti, hala uluslararası olarak Rus-Gürcü sınırı olarak kabul edilen nokta olan Psou nehrindeki Abhaz- Rus sınır noktasını denetleme yetkisine sahip olmakta ısrar ediyor. Tartışma, aksi takdirde kargoların yetkili olmayan bir yerden denetlenmeden geçeceği iddiasıyla devam ediyor.

Tren yolunun ulusal güvenliği tehdit ettiğini düşünen insanlar mevcut. Bu da aslında Abhazya'da Ağustos 1992'de çatışmayı başlatan, Gürcü ordusunun demiryolunu korumak için müdahale etmesinin resmi bahanesi idi. Demiryolunun güvenliğini sağlamak ve demiryolunu korumak, bir yandan düşürülmüş Gürcistan Devlet Başkanı Zviad Gamsakhurdia yanlısı güçlerle mücadele eden Gürcistan Savunma Bakanı Tengiz Kitovani'nin 1992'de Abhaz bölgesine Gürcü Ulusal Muhafızlarını göndermesinin resmi gerekçesi idi.

Dönüm noktaları

28-29 Ocak 2003: BDT devlet başkanlarının gayri resmi zirveleri boyunca, Devlet Baş-

kanı Putin ve Şevardnadze Soçi ve Tiflis arasındaki tren yolu hattının tekrardan kurulmasını ve yerlerinden edilmiş kişilerin ve sığınmacıların geri dönüşlerini tartıştılar.

6-7 Mart 2003: Soçi'deki toplantı. İki başkan, sığınmacıların ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin Gal bölgesine dönüşünü, Soçi ve Tiflis arasındaki demiryolunun tekrardan açılmasını, Inguri-CES hidroelektrik güç istasyonunun modernizasyonunu da içeren enerji projeleri üzerinde çalışacak çalışma grupları kurulmasına karar verdiler. Böylece, demiryolunun açılması sürecinin sığınmacı ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin dönüşüyle beraber devam edeceği anlaşıldı.

15-16 Haziran 2005: Rusya Federasyonu, Soçi çalışma grubu diye bilinen grup ile Soçi-Tiflis demir yolunun iyileştirilmesi ve sığınmacılar ile ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin dönüşleri konusunda Moskova'da bir araya geldi.

Inguri köprüsünü de içeren, demiryolunun Psou-Inguri kısmının teknik araştırması için güvenlik ve diğer alanlardaki konularda çalışacak uzman bir grup oluşturulması kararı alındı.

2 Temmuz 2005: Gal'de UNOMIG HQ toplantısı. Tiflis ve Sohum'da uzman seviyesinde iki toplantı. Demiryolunun Psou-Inguri kısmının teknik araştırmasının usulü üzerine daha ileri bir toplantı.

Kodor olayları, görüşme süreci devam ederken meydana geldi

Abhaz kısmının Gürcü askeri tarafından işgali. Kodor, askerden arındırılmış bölge olarak 1994 anlaşmasıyla koruma altındaydı.

Bölgesel ekonomik etkiler

Tüm taraflar, demiryolunun tekrar açılmasının bölgenin ekonomik görüntüsünü değiştireceğini kabul ediyor. Bu demiryolu ağı sadece batı Gürcistan ile Abhazya'yı bağlamıyor; 1992'den önce bu hat Rusya Federasyonu ve Güney Kafkasya arasındaki kuzey-güney doğrultusundaki ana nakliye ve yolcu rotasıydı. Arada kalan yıllarda Ermenistan en büyük kayba uğrayan taraf oldu. Bağlantının onarılması bir Kuzey-Güney ulaşım koridoru ve İran'a da bir köprü oluşturacak. Gürcistan ve Abhazya yoluyla Türkiye'nin doğusu ve Rusya'nın güneyi arasındaki kara trafiğini gözden geçirme planları Abhaz-Gürcü çatışmasıyla engellenmiş oldu.

Rus hükümeti Kasım 2004'te Rus-Gürcü sınırından Abhazya yoluyla Tiflis, Erivan ve Bakü arasında çalışan Güney Kafkasya Tren Yolu işletimi için bir Rus, Gürcü, Ermeni ve Azerbaycan tren yolları ortak girişimi kurmayı önerdi. Proje demiryolunu güncellemek ve iletmek için ortak bir işletim şirketi ve yenileme ile güncellemeyi finanse etmek için de ortak bir banka kurmayı amaçlıyordu⁵⁵. Dört ülkeli ortak şirkete katılmaları için Ermeni yetkililerle niyet mektupları imzalandı. Demiryolunun Abhaz ve Ermeni kısımlarının yeniden yapılandırılması için yatırım ve iş planlarının yapılması adına Moskova ve Erivan arasında acilen bir uzman grubun kurulacağı açıklandı.

Tiflis'te Başbakan Zurab Zhvania ve Ekonomi Bakanı Kakha Bendukidze proje için, tren

yolunun Abhaz kısmına yoğunlaşacak bir uzman grubun oluşturulması yönünde mutabakat anlaşmasına vardılar. Rus Ulaştırma Bakanı Igor Levitin'e göre, Gürcistan'la 1 Kasım'da varılan mutabakat iki meseleyi içeriyordu: Sohum'u Inguri'ye bağlayan demiryolunun açılması ve Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasında yeni bir ferri-tren yolu bağlantısının kurulması⁵⁶. Aslında, Rusya Federasyonu ve Gürcistan Karadeniz'deki Poti ve Kavkaz limanları arasında doğrudan bir ferri-tren yolu açma anlaşması imzalamışlardı. Poti-Kavkaz feribot hattı sadece Rusya Federasyonu ve Gürcistan için önemli değildir. Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinin de yeni hattan faydalanmaları bekleniyor. Feribot hattı Gürcistan'ın Poti limanından Rusya Federasyonu'nun endüstriyel limanı Kavkaz'a dek uzanıyor. Kavkaz ham petrol, petrol ürünleri ve gübre bakımından ana ihracat merkezidir. Karadeniz'i Azov Denizi'ne bağlayan yeri, burayı Akdeniz havzasındaki ülkelere giden mallar için önemli bir merkez haline getiriyor. Bağlantı, Güney Kafkasya ülkeleri ve Rusya Federasyonu arasında bağlantı kurmayı amaçlıyor: Poti'den Güney Rusya'ya ulaşım genellikle Odesa'nın güneyindeki Ukrayna limanı olan Illichivsk yoluyla sağlanıyordu.

Mayıs 2006'da Rus, Gürcü, Ermeni ve Abhaz yetkililer, demiryolunu onarmak için bir şirketler birliği oluşturdular. Ancak, 2006 sonbaharında Moskova ve Tiflis arasındaki tansiyonun artması projenin yürürlüğe konmasını engelledi. Moskova bu anlaşmalar üzerine müzakereleri devam ettirmekte istekli gibi görünüyor. Rusya, Gürcistan üzerindeki ulaşım yasağını Nisan 2008'de kaldırdığı için demiryolu bağlantısının onarılmasını talep ediyor. 2008 yazında Rus Demiryolları Yapım Ekipleri'nin görevinin, 400 Rus askeri bu amaçla bölgeye göndermesi Gürcistan'da büyük bir telaşa yol açmıştı. Sergey Bagapş 15 Mayıs'ta demiryolu işletim hakkının Rusya Federasyonu'na devredileceğini ve Rusya Federasyonu'nun yenileştirme işi için 2 Milyar Ruble ayıracağını açıkladı⁵⁷.

Kommersant tarafından Haziran 2008'de belirtildiği gibi, demiryolunun bütünüyle restorasyonu ve Rusya Federasyonu'ndan Gürcistan ve Ermenistan'a doğru olan bağlantının devam ettirilmesi meselesi gündemde. Gürcü Demiryollarının başkanı Abhazya'daki demiryolunun Abhazya tarafının onarılmasının maliyetini 241 Milyon Dolar olarak hesaplamaktadır⁵⁸.

DİPNOTLAR

- 1 Price, Philips, "Where Russia and Turkey Meet; Eastern Anatolia, Kars and Ardahan", The Manchester Guardian, 14.10.07, "Tarihte 16 Rus-Türk savaşı olmuştur ve bunların pek çoğu Doğu Anadolu ve Kafkasya'nın Asya kısmındaki askeri operasyonları içermiştir. Bu yüzden Fırat ve Dicle'nin doğduğu bu önemli yüksek yayla ve havzanın bulunduğu Fırat ve Dicle ve diğer nehirler Hazar Denizi'ne doğru kıvrılarak yol alır."
- 2 Paul. B. Henze, <<Circassian Resistance to Russia>>, Abdurrahman Avtorkhanov, Marie Benningsen Broxup (eds), The North Caucasus Barrier, The Russian Advance Towards the Muslim World, C. Hurst & Co. UK, 1992
- 3 Berzeg Sefer, Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti [North Caucasus Republic], Vol. 1-3, Birleşik Kafkasya Derneği, İstanbul, Türkiye, 2003 ; Mustafa Butbay, Kafkasya Hatıraları [Memoires on Caucasus], Türk Tarih Kurumu., Ankara, Türkiye, 2007 ; İlavus Akhmadov , << Russia and Chechnia: From a Fief to a Federation Subject >> , Central Asia and the Caucasus, Vol. 2, No. 20, 2003, http://www.ca-c.org/online/2003/journal_eng/cac-02/04.ahmeng.shtml; James B. Minahan, << Kuban Cossacks>>, One Europe, Many Nations; A Historical Dictionary of European National Groups, Greenwood Publishing Group Incorporated, Westport, CT, USA, 2000, pp. 383-387.
- 4 Abhaz halkı iki alt gruptan oluşur: Abhazya'nın çoğunluğunu oluşturan 'Apsuwa' ve 14. ve 17. yüzyılda hayvancılık için otlak eksikliği gibi sosyo-ekonomik sebepler yüzünden genelde şu anda yaşadıkları Kuzey Kafkasya'ya (bugünkü Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti) iki göç dalgasıyla yerleşen 'Aşuwa' ya da 'Aşkaruwa' (Abazinler). Abazinler'in bazen kısmi bir "etnik köken" sürecinde oldukları, yani farklı bir akraba etniği ama Apsuwa Abhazlarından farklı oldukları düşünülüyor. Abazinler 'Abazin' adını daha yaygın olan 'Abhaz' yerine etnik kimliklerini ifade etmek için kullanırlar. Türkiye'de Apsuwa Abhazları kuzeybatı Anadolu'da yaşarlarken Abazinler Orta Anadolu'da bulunurlar. Apsuwa Abhazları ile karşılaştırılınca, Abazinler etiket ve tavır yönünden hem Kuzey Kafkasya hem de Türkiye'de yaşayanlar görece daha "Çerkesleşmişlerdir" ve çoğu da Abhazca (Abazin) ve Adıge dilini konuştukları için iki dile sahiptirler. James B. Minahan'ın "Abhaz" (syf. 1-5), "Abhaz" (syf 6-10) One Europe, Many Nations: A Historical Dictionary of European National Groups, Greenwood Publishing Group Incorporated, Westport, CT, USA, 2000; "Abkhaz" (pp. 7-10) James Minahan'ın Encyclopedia of the Stateless Nations: Ethnic and National Groups Around the World, Vol. 1, Greenwood Publishing Group Incorporated, Westport, CT, USA, 2002, Özdemir Özbay, Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya [North Caucasus from Yesterday Until Today; in Turkish], Kaf-Fed Yayınları, Ankara, Turkey, 1995.
- 5 Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi, Kuruluş ve Amacı («Foundation and Objectives <>), KADK İnternet sitesi, <http://www.abhazya.org/komite/kurulus-tarihi.html>; Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi, Faaliyetler KADK İnternet sitesi, <http://www.abhazya.org/komite/faaliyetler.html>; WRITENET, Türkiye'deki Kuzey Kafkas Diasporası, 1 Mayıs 1996, UNHCR Website, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6a6bc8.html>; Nusret Bas, "The Circassian Diaspora in Turkey", Johnson's Russia List Research and Analytical Supplement, No. 42, May 2008, <http://www.cdi.org/russia/johnson/2008-93.cfm>.
- 6 Başaran Koleji Öğretmeni Bilal Taşdemir ile mülakat.
- 7 Abkhazia: Economic and Political Situation and Perspectives, Viacheslav CHIRIKBA
- 8 Rus hükümet kararı No 154, Nisan 2006
- 9 Inal Khashig, Abkhaz Rush For Russian Passports, Caucasus Reporting Service, No 135, 27 Haziran 2002, '1 Haziran 2002'de, Russian government resolution, No 154, April 2006, halk organizasyonu, Abhazya Rus Halkları Kongresi Abhazlar'ın Sovyet dönemi seyahat belgelerini toplamıştır. Kongre belgeleri Soçi'deki Moskova Dışişleri Bakanlığı tarafından özel olarak kurulan danışma bölümü görevlilerine, Karadeniz'deki bölgenin ayrılma noktasına göndermiştir. Kontrol edildikten sonra, Rus vatandaşlığını onaylayan yeni bir belgeyle geri gönderilmiştir. Taleple başa çıkmak için hükümet yetkilileri sabahtan gece yarısına kadar mola vermeden bütün bir aylarını harcamışlardır. Uzun kuyruklar oluştu. Köylüler tarlalarındaki işleri bırakarak kasabalara işlemlerini yaptırmaya gitmişlerdir.
- 10 Giorgi Sepashvili, Resuming Abkhazia Railway Link, Russia Strengthens its Hand Versus Tbilisi, 11 September 2004, Civil Georgia
- 11 Inal Khashig, 'Abkhaz train provokes Georgian anger', Institute for War and Peace Reporting, Caucasus Report Service, No 162, 17 January 2003
- 12 Georgia: Tbilisi Outraged At Moscow Withdrawal From Abkhaz Sanctions Treaty By Ahto Lobjaka's'Bad News', RFE-RL
- 13 Abkhazia prepares for Olympics with a little help from its friends Elizabeth Owen, 29 July 2008, Eurasia Insight
- 14 Bagapsh: Russia to take over Abkhaz railway, airport', 15 May 2009, Civil Georgia
- 15 Abhaz ekonomist Beslan Baratelia tarafından yazılan raporlar
- 16 Diğerlerinin içinde "Псоу", "Анакопия", "Амра", "Апсны", "Радеда", "Диоскурия", "Эшера" и "Лыхны" şarapları Rusya super marketlerinde Rus ve BDT şaraplarıyla birlikte satılıyor.
- 17 Kommersant, 17 Ekim 2007
- 18 <http://www.kremlin.ru/text/docs/2009/04/215690.shtml>
- 19 Russian Reports in Troops Deployment Plan in Abkhazia, 20 May 2009, Civil Georgia
- 20 Bagapsh: Agreement to Allow Russia 49 year base stationing, 6 March 2009, Civil Georgia, , RFE-RL, Moscow Signs Defense Pacts With Breakaway Georgian Regions , 15 September 2009
- 21 Reports: Russia Plans Navy Base in Oçamçıra, 26 January, 2009, Civil Georgia
- 22 ITAR-TASS, 'Russian embassy in Abkhazia may open this March', 10 February, 2009
- 23 Shaun Walker, Moscow is offering Abkhazia a set of economic benefits, on top of a security guarantee, The Christian Science Monitor,

- 29 September 2008
- 24 Farklı bir yardım paketi kapsamında Tsinal 2008 Ağustos savaşı sonucu olarak iyileştirme yardımı için 10 Milyar Rublenin parçası olarak 8,5 Milyar Ruble alacak. Rusya Federasyonu Ekonomi Bakanlığı 1,5 Milyar Rublenin bu paketin bir kısmı olarak 2008 sonlarında onarım masrafı olarak ödendiğini açıkladı.
- 25 'Rusya Abhazya ve Osetya'ya 140 mln \$ yardım yapıyor', Civil Georgia, 17 Mart 2009
- 26 Russian Reports in Troops Deployment Plan in Abkhazia, 20 May 2009, Civil Georgia
- 27 Anaid Gogorian, 'Rusya'nın tanınma hediyesi 'Abhaz tüccarların canını yakıyor', IWPR'S CAUCASUS REPORTING SERVICE, No. 491, Mayıs 1, 2009
- 28 ITAR-TASS, 'Russia is Abkhazya'da bir ticaret misyonu başlatıyor', 11 Şubat 2009
- 29 Rus yatırımlarının Abhaz ekonomisi için büyük bir önemi var, Abhazya Cumhurbaşkanı, 08 Kasım 2007, Başkanlık İnternet sitesi
- 30 Değerler, Crisis Group Avrupa Raporu'nda belirtiliyor, No 176, 15 Eylül 2006
- 31 Tarel Gusep, 'Tender offer for Abkhazia', Caucaz.com, 28 Şubat 2005
- 32 Alexander Gabuev, 'Gürcistan Rusya'nın Abhazya'ya demir yolu yapımı için asker sevk etmesinden korkuyor' 2 Haziran 2008, Kommer-sant
- 33 Elizabeth Owen, 'Abkhazia prepares for Olympics with a little help from its friends', 29 July 2008, Eurasia Insight
- 34 Soner Gogua ile Sukhum, Abkhazya'da mülakat 13 Şubat 2007. Gogua 2007 Mart seçimlerinde Abhazya Parlamento üyesi seçildi.
- 35 Zeki İnci ile Abhazya Sohum'da mülakat 14 Şubat 2007.
- 36 Lopez, George A., Cortright David, "Economic Sanctions in Contemporary Global Relations" ed. David Cortright and George A. Lopez, Westview Press, Boulder Colorado, 1995
- 37 Askari, H.G., Forrer J. Teegen, Economic Sanctions: Examining their philosophy and Efficacy, Westport, CT: Praeger, 2003
- 38 Abkhazia, Old and Frail in the Shadow of the Embargo, Medecins Sans Frontieres, Aralık 2002
- 39 Daoudi and Dajani, Economic and Sanctions: Ideals and Experience
- 40 Halliday, Denis J., "The Catastrophe of Sanctions against Iraq", Seattle Times, 19 Şubat 1999
- 41 Jonathan Cohen, "Economic Dimensions", Accord, 1999
- 42 Gürcistan Abhazya ile aktif bir politika izlemekten yana, EurasiatNet Q&A Irakli Alasania ve Erik A. Miller ile birlikte, 07 Ocak, 2005
- 43 Bu Abhaz yetkililerinin Gürcü hükümetinin haydutluk hareketlerinden tedirgin olmasına yol açıyor. İA'nın 2003'teki kitabındaki makalede de belirtildiği gibi "2003'ün ilk yarısında bu tür tutuklamalar devlet hazinesine 274.000 Dolar getirdi ve 250.000 Doların da bu yılın sonuna kadar hazineye girmesi bekleniyor"
- 44 http://www.kafkasfederasyonu.org/haber/federasyon/2009/300909_disisleri.htm
- 45 Civil Georgia, 3 September, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=21423&search=>
- 46 Civil Georgia, 21 September 2009, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=21482&search=>
- 47 Birleşmiş Milletler Gürcistan Gözlemci Misyonu 1993'te Gürcistan hükümeti ile Gürcistan'daki Abhaz yetkililer arasındaki ateşkese uyulup uyulmadığını denetlemek için kuruldu. UNOMIG'in yetkileri Taraflar arasında 1994'te imzalanan Ateşkes ve Güçler Ayrılığı Anlaşması uyarınca genişletildi.
- 48 Rus hükümeti kararı, No 154, Nisan 2006
- 49 Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak Genel Sekreter'in raporu 1808 (2008), 1839 (2008) ve 1866 (2009)
- 50 Türkiye'deki Abhaz diasporasının siyasi ve sosyal dinamiklerinin detayları için Mitat Çelikpala, "From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey", Middle Eastern Studies, Vol. 42, No. 3, 2006, syf. 423 – 446; Ayhan Kaya'nın, "Political Participation Strategies of the Circassian Diaspora in Turkey", Mediterranean Politics, Vol. 9, No. 2, 2004, syf. 221-239; Viacheslav A. Chirikba'nın "Абхазская община за границей [Abkhazian Community Abroad]", Apsny Information Agency'nin İnternet Sayfası, http://www.apsny.ru/community/community.php?page=content/community_a/community_a.htm [26.03.2007]; Türkiye'deki Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi'nin İnternet Sayfası, <http://www.abhazya.org>. International (i.e. www.iwpr.net, www.jamestown.org, www.eurasianet.org), Rus (i.e. www.regnum.ru, www.regions.ru) ve Gürcü medya ve analiz kaynakları (www.civil.ge, www.interpress-news.ge) Türkiye, ABD ve Avrupa'daki Abhaz diasporasıyla ilgili haberler ve yorumlara yer veriyor. Kafkas ve Türk dış politikası gibi akademik başlıklar altında bazı ekstra bilgilere ulaşmak mümkün. Örneğin Andrew Mango'nun "Reflections on the Atatürkist Origins of Turkish Foreign Policy and Domestic Linkages" Alan Makovsky ve Sabri Sayarı (eds.), Turkey's New World: Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy, The Washington Institute for Near East Policy, Washington, DC, USA, 2000, syf. 9-19.
- 51 http://www.kafkasfederasyonu.org/haber/federasyon/2009/050109_talep_dilekcesi.htm http://www.kafkasfederasyonu.org/haber/federasyon/2009/050109_kaffed_abdullah_gul.htm
- 52 Inal Khashig Sukhum'da ve Margarita Akhvediani Tiflis'te (CRS No.171, 20-Mar-03)
- 53 Inal Khashig Sukhum'da ve Giorgy Kupatadze Tiflis'te, Abkhaz Trenyolu – Tünelin Sonunda Işık Var mı? (IWPR-CRS No. 297, 27-Tem-05)
- 54 Abhazya ve Gürcistan: Barış Trenine Binmeye Hazır mı?, Paul Rimple, EURASIA INSIGHT, 08/05/2005
- 55 Vladimir Socor, Moskova Güney Kafkas demiryolu için ortak hareket etmeyi öneriyor, 5 Kasım 2004
- 56 Jean-Christophe Peuch, Rusya/Gürcistan: Feibot Bağlantısının Açılmasının Bölgesel Ticarete Etki Yapması Bekleniyor, 10 Ocak 2005
- 57 'Bahapsh: Rusya Abhaz tren younu, havayolunu devralacak', 15 Mayıs 2009, Civil Georgia
- 58 Alexander Gabuev, 'Gürcistan Rusya'nın Abhazya'ya demir yolu yapımı için asker sevk etmesinden korkuyor' 2 Haziran 2009, Kommer-sant

AKADEMİK KADROMUZ

Hasan Kanbolat	Başkan
E. Tümğ. Armağın Kuloğlu	Başdanışman
Habib Hüzmüzlü	Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Özlem Tür	Danışman & Ortadoğu Etütleri Editörü
Yrd. Doç. Dr. Veysel Ayhan	Basra Körfezi Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Kürşad Turan	Danışman, Diyaspora Çalışmaları, Ortadoğu Analiz Editörü
Dr. Didem Danış	Danışman, Göç ve Iraklı Mülteciler
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Bayram Sinkaya	Ortadoğu Danışmanı
Bilgay Duman	Ortadoğu Uzmanı
Oğün Duru	Yönetici Editör
Oytun Orhan	Ortadoğu Uzmanı
Sercan Doğan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştayı Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliđi Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliđi Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Veysel Ayhan	Abant İzzet Baysal Üniv. U.İ.B. / ORSAM Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
İtir Bağdadi	İzmir Ekonomi Üniversitesi U.İ.B. ve AB Bölümü Öğr. Gör
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi U.İ.B.
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Biniciođlu	Ortadoğu Ekonomileri Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd
E. Hava Orgeral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	TOBB ETU Uluslararası İlişkiler Bölüm Bşk.
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı, İ.Ü. Tarih Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksel	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi

Büyükelçi Numan Hazar
Doç. Dr. Pınar İpek
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Arslan Kaya
Dr. Hicran Kazancı
İzzettin Kerküklü
Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu
Musa Kulaklıkaya
E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu
Doç. Dr. Erol Kurubaş
Prof. Dr. Mahir Nakip
Yrd. Doç. Dr. Tarık Oğuzlu
Prof. Dr. Çınar Özen
Prof. Dr. Suphi Saatçi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin
Mehmet Şüküroğlu
Doç. Dr. Oktay Tanrısever
Prof. Dr. Erol Taymaz
Prof. Dr. Sabri Tekir
Yrd. Dr. Kürşad Turan
Doç. Dr. Özlem Tür
Prof. Dr. Türel Yılmaz

Dışişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı
Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
KPMG, Yeminli Mali Müşavir
ITC Ankara Temsilciliği Dış İlişkiler Sorumlusu
Kerkük Vakfı Başkanı
Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
TİKA Başkanı
ORSAM Başdanışmanı
Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ankara Üniversitesi SBF U.İ.B.
Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Enerji Uzmanı
ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
ODTÜ Ekonomi Bölümü Başkanı
İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
ORSAM Danışmanı
ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kırşehir Üniversitesi İ.İ.B.F.

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık
Bülent Aras
Tayyar Arı
İlker Aytürk
Recep Boztemur
Katerina Dalacoura
F. Gregory Gause
Fawaz Gerges
Ahmet K. Han
Raymond Hinnebusch
Rosemary Hollis
Bahgat Korany
Peter Mandaville
Emma Murphy

Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Işık Üniversitesi
Uludağ Üniversitesi
Bilkent Üniversitesi
Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Londra Ekonomi Üniversitesi
Vermont Üniversitesi, ABD
Londra Ekonomi Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
City Üniversitesi, Birleşik Krallık
Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
George Mason Üniversitesi, ABD
Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
Hasan Kanbolat
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen

ODTÜ U.İ.B. Başkanı
ORSAM Başkanı
Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı

Mithatpaşa Caddesi 43/4 Kızılay-Ankara
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr; orsam@orsam.org.tr

tepav

Söğütözü Cad. No:43 TOBB-ETÜ Yerleşkesi
2. Kısım Söğütözü - Ankara
Tel: 0 (312) 292 5500 Fax: 0 (312) 292 5555
www.tepav.org.tr; kurumsal_iletisim@tepav.org.tr